Кооперативна Республіка

екон.-суспільний місячник. Рік видання V

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, — Lwiw Poland

„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAINIENNE, Lwiw — Pologne

„DIE GENNOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, — Lwiw, Polen.

No. 2

НА ОКРАЮ ДНІВ.

500 ЗОЛ. КАРИ і 55 ЗОЛ. КОШТІВ ЗА НЕВИВІШЕННЯ ЦІННИКА В СІЛЬСЬКІЙ КООПЕРАТИВІ.

За Дубном, де й досі стоять унерухомлені 34 кооперативи, іде тепер Рівне. Останніми тижнями обложив рівенський суд ряд Управ кооператив особистими грошевими карами (пересічно по 100 зол.) за такі провини, як брак вивіски на сметанковій стації, незголошення крамниці до староства або невивішення цінника товарів. Найвищою, досі ще не практикованою карою обложено вироком КАД ч. 1333/31 справника кооперативи в Пусто-Іванім, В. Синицького. Йому присуджено за брак цінника 500 зол. кари або 20 днів арешту та 55 зол. коштів поступовання. Від всяких уваг до тої події здержуємося.

АНГЛІЙСЬКА КООПЕРАЦІЯ В СПРАВІ РОЗБРОЄННЯ.

Анґлійський кооперат. Союз завізвав всі союзні кооперативи, щоби вони надіслали владі однозгідні резолюції, що мають підперти на майбутній міжнародній конефренції вимогу негайного розброєння держав. Резолюція звучить:

„Кооператива Н. Н. заявляє, що без розброєння мир є завжди в небезпеці; мирові договори вложили обовязок розброєння на одні держави, але дозволили його другим; довгі дебати в Женеві не принесли реальних вислідів; ярмо зброєнь зростає, а терпеливість народів є напружена до найбільшої міри.

„Це вимагає від урядів, заступлених на конференції розброєння, щоби вони зачали позитивну акцію. Конференція повинна закінчитися означеним і суттєвим зменшенням видатків на всі роди воєнних потреб та вести до цілковитого, загального і контрольованого розброєння в можливо найкоротшому часі."

Подаючи текст цієї резолюції, бюлетень Анґл. Кооп. Союзу додає:

„Від успішного висліду цієї конференції залежать усі сподівання на безпеченство і поступ у світі для найблищого покоління. Її неуспіх буде катастрофою, її відложення буде лихом. Як господарство, так потреби людей вимагають, щоби залишити погубні і безсенсові перегони в орґанізації смерти. Зїзд має внести реальний зміст в обіцянки розброєння, що є в версайському договорі та в умові про Ліґу Народів.“

210 МІЛІЯРДІВ!

Звертаємо увагу наших читачів на реферат з книжки екон. Ренатуса (у відділі бібліоґрафії в цьому числі нашого часопису). Книжка ця вибилася серед повені літератури про крізу солідним знанням бюджетів головних світових держав і висуває на перший плян жахливе обтяження народніх господарств державними довгами (разом по всіх державах 210 міліярдів нім. марок). Нема мови про вихід з крізи, коли в цій ділянці не будуть зроблені радикальні потягнення — ось провідна думка книжки.

ЯК ПАНОВЕ З ПРОМИСЛУ І МОНОПОЛІВ ВЗЯЛИ СОБІ ДО СЕРЦЯ ВИМОГИ НАСЕЛЕННЯ?

Перед роком приблизно ми дістали зіставлення цін пром. виробів та сільських продуктів у Польщі, підчеркуючи страшну їх диспропорцію („ножиці“), а спеціяльно безсовісність цін скартелізованих виробів. Ми вказали на цю обставину, як на одну з головних причин небувалої крізи і спаду споживання.

Чи що змінилося від того часу? Нехай говорять цифри (подаємо гуртові ціни засадничих і типових товарів):

	1927	XII. 1930	XII. 1931	льоко
Вугілля 1 т.	32.57	36.26	36.86	(копальня)
Залізо штабове 1 т.	344.30	350.00	345.00	(гута)
Бензина 100 кґ.	65.65	76.47	76.47	(Дрогобич)
Нафта раф. 100 кґ.	43.39	48.70	48.70	,,
Дерево опалове 1 т.	41.30	55.00	44.00	(Варшава)
Камґарн 1 м.	32.51	26.71	23.67	,,
Підошва 1 кґ.	8.39	6.18	5.30	,,
Сіль потас. 25% 1 т.	78.90	137.50	137.50	,,
Суперфосфат 1 кґ.	0.92	0.82	0.57	,,
Папір ротац. 1 кґ.	0.68	0.67	0.60	(фабрика)

Подешевіли отже де-що ціни товарів мало або не зовсім скартелізованих; зате вугіль, залізо, нафтові вироби, потасова сіль на загал і не рухнули з місця. До того треба додати, що те саме відноситься до соли, тютюну, сірників (які навіть подорожіли, так само як залізничі білети).

Як несеріозно виглядають у світлі тих цифер фрази про „загальну знижку всіх цін“, яка мовляв є головною причиною лиха — фрази, підношені навіть універс. професорами (Стан. Ґрабскі, Курєр Львовскі 23. I. 1932)?!

Чи треба дивуватися, що кріза ані не думає ослабати? Мабуть панове з картелів і монополів ще не досить відчули крізу. Ще ждуть.

ПРОМИСЛ ПРОТИ БАНКІВ.

Своєрідний конфлікт можна замітити під цю пору в цілій Европі і Америці: два на загал тісні союзники, промисловці і банки (фінансові круги), живуть нині у доволі напружених взаєминах. Промисловці не можуть простити фінансістам того, що вони вимагають від них звороту позичених їм за часів господарського підйому (по американськи „просперіті", по польськи „радісна творчість") грошей. Неприємно звучить тверде „zahlen!", що його промовили банки в обличчу загального упадку довіря, ну і, як не казати, серед загального браку готівки, іммобілізованої в інвестиціях та товарах.

Далеким відгомоном цього напруження є й гітлерівська кампанія проти „банків і лихварів" та форсування вимоги знижки відсоткової стопи. Впадає воно у вічі тому, що той самий гітлеризм не зачіпає зовсім картелів і взагалі великого промислу, ба, одержує від нього фінансову піддержку. Посередно, через гітлеризм, картелі бють Брінінґа, якого відомий розпорядок про знижку цін бє в першій мірі по картелях.

ЗРІСТ БЕЗРОБІТТЯ.

За час від 15. грудня 1930 до 19. грудня 1931 число зареєстрованих безробітних в Польщі зросло з 246.590 осіб на 274.200 осіб себто 27.600 осіб, або 10 проц. Зате за короткий час від 19. грудня 1931 до 9. січня 1932, прибуло 25.900 осіб, себто майже тільки саме, що за цілий попередній рік, а до 16. І. реєстрації підлягло вже 309.200 безробітн. Це приспішене темпо зросту хвилює опінію.

З поміж зареєстрованих 309.200 безробітних тільки 154.800 мало в січні право на підмогу.

ДЛЯ ІСТОРІЇ.

Щоби не було враження, що вісти про „коня за 7 зол.", це часописні качки, подаємо нище виписку з бюлетеня півурядового Центр. Т-ва Орґанізацій Рільничих Кружків:

„В деяких повітах на Волині пару робочих коней малих можна дістати за 30 до 40 зол., а більших расових до 100 зол. Верховий кінь стоїть 250 до 300 зол. Позатим є часті випадки продажі коня по 3 до 7 зол. за штуку, як це мало місце кілька разів у здолбунівському повіті".

„БОРОТЬБА ЗА ХЛІБ".

Так офіціяльно названо цієї зими „хлібозаготівельну кампанію" в СРСР і на Вел. Україні. Дійсно, вже давно, бо ще в роках „воєнного комунізму переживала „країна рад" такі напружені відносини, як цієї зими. Кріза прохарчування (хоч ще перед роком СРСР вивозив хліб!) приняла катастрофічні розміри. З боку уряду пішла травля за мовляв злочинне невіддавання хліба державі. Притім новістю є те, що в наслідок масової „колективізації" тим „злочинцем", що „зриває хлібозаготівельні пляни", є вже не сам індивідуальний господар, селянин, а на рівні з ним теж „колгоспи", „радгоспи", ба навіть „тресті". Большевицька преса від ряду місяців переповнена доносами на той чи інший колгосп чи радгосп, що мовляв „не хоче" здати державі наложеної на нього кількости продуктів за означену державою ціну, що

хове зерно на те, щоби самому обміняти його на потрібний йому промисловий товар і т. д. Прямий товарообмін став очевидно загальним, бо преса приносить також ряд присудів проти ріжних трестів і комбінатів за „переховування“ своїх виробів з метою „спекуляції“ (себто виміни за хліб, бо леґальною дорогою очевидно за хліб тяжко).

Орґан московського комісаріяту прохарчування і Центросоюза СКТ ще 23. жовтня м. р. подав близші інформації про те, як колгоспи та радгоспи оправдують себе: „ми мусимо самі купувати збіжжа“, „збіжеві пляни держави нереальні і не до виконання“ та т. п. На днях попало в наші руки число харківського „Комуніста“ з 3. листопада. Воно ціле заповнене крикливою реклямою „боротьби за хліб“. Половина одної великої сторінки розбирає „злочини“, ні менше ні більше як самого Цукротресту („Союзцукру“). Показується, що фільварки („радгоспи“) цієї установи, яка обєднує всі цукроварні України (хоч сама сидить у Москві) „злобно“ скрили цьогорічний збір збіжжа, не передаючи приписаної кількости державі. Ґазета пише дослівно:

„Секретар партосередку Селівонківського комбінату Міхель і тепер, після постанови ЦК, заявляє: „Нам на багато важливіше забезпечити потреби свого комбінату, ніж здавати хліб державі“. Цеж нахабна відмова виконати постанову ЦК. Цей підспівувач клясового ворога і тепер стверджує, що хліб треба не здавати державі, а розтринькувати на по шахрайському „вирахованi“ потреби контор комбінату“.

Подібних звісток, у тім самім погромницькім тоні, подає „Комуніст“ цілу низку з інших відділів „Союзцукру“. Примiром:

„Радгосп. Ульма за актами обмолоту одержав з поля 1.800 центн. пшениці, а показано на 20. жовтня тільки 300 центн. Значить 1.500 центн. украли в держави, обдурили партію про „нереальність“ пляна“.

Закінчується це все атакою на саму управу треста:

„Хіба це не відверта буржуазно-куркульська політика зриву хлібозаготівель, що її проводирем було правління Союзцукру?“

Просимо зважити, що ця московська лайка сиплеться не на когобудь, а на самі шишки ком. апарату, на директорів одного з головних трестів СРСР!

Як кепсько мусить стояти в СРСР справа прохарчування, видно з того, що ґазета вважає страшним гріхом Цукротресту те, що він казав обчисляти по 21.7 кґ. збіжжа на одну особу (в тім є вже хліб, мука, крупи і т. д.). Це при таких відносинах, коли людина мяса майже не бачить, не кажучи про товщі. За вину почислюють радгоспам, що вони „по шахрайськи“ числили собі більше порцій хліба, як мали дійсно осіб утриманців.

Чи не пригадуються вам жахливі часи державного „харчування“ в часах світової війни? На світі нема нічого нового!

Аґрарна кріза, яку ми предсказували, в СРСР вже в повнім розгарі.

Про крізу з іншими товарами просимо читати у відділі хроніки нашого часопису („Провини і кари в комуніст. кооперації“).

ПОРА СТУПИТИ КРОК ВПЕРЕД.

Вважаємо дуже актуальною справу піднесену на стор. „Діла“ (ч 6): про перехід на григорянський календар. Дискусія, переведена про цю справу на сторінках „Діла“, на наш погляд ще не вичерпала цієї пекучої теми, хоч піднесено чимало арґументів за спільним святкуванням свят з римо-католиками (найважніше: фактичне винародовлювання

Українців по містах через примус працювати в українські святочні дні). За мало звернено уваги на матеріяльні страти, які через подвійне святкування (своїх з доброї волі, римських з примусу) поносить кооперація. Також не звернено уваги на втрати цілого нашого національного господарства. Аджеж нині маємо такий стан: українські кооперативи, що ведуть крамниці, святкують в році (виключаємо національні свята, як українські так потім і державно-польські) своїх 74 днів, до того ще 13 римських свят, разом 87 днів. Поляки-ж святкують всього 65 днів (без державних свят). Отже наша кооператива святкує в році цілих 22 дні більше, як її конкуренти, жидівські, а часто польські склепи. Числячи лише по 50 зол. пересічного денного торгу, це робить при 2500 споживчих кооперативах першого ступня $2^{1}/_{2}$ міл. зол. втраченого торгу, без втрат таких міських станиць, як склепи Нар. Торговлі і Маслосоюза. Це мінімальні обчислення.

Крім матеріяльних втрат через окремий календар наше орґанізоване життя поносить ще втрати на робочім часі, прим. у рідному шкільництві. Батьки, що мають діти у рідних школах, знають, кілько то часу витрачається зайвим чином через примусове святкування римських свят окремо від грецьких.

Не згадано досі в дискусії і того, що можнаб теж зменшити взагалі число свят у нашім календарі. Навіть і тут Українець передує перед Поляком: проти польських 65 днів, стоїть 74 українських, себто ріжниця на цілих 9 днів, не числячи ріжних льокальних свят, яких часто і нема в календарі (храми часто забирають по пару днів, бо сусідні села відвідують себе взаїмно). Поза неділями Поляк святкує 13 днів, Українець 22 дні, майже вдвоє стільки! І це в нинішних часах загального приспішення темпа життя та серед лунаючих з усіх сторін закликів до ощадности на всім, отже не лише на видатках, але і на часі. Православні Волинці святкують ще більше свят.

Відомо, що в повоєнній добі у ріжних державах з уряду, а по части на зарядження духовних властей зредуковано деякі дні святкування, (переносячи це святкування на найблищі неділі то-що). Думаємо, що Українцям треба піти теж цею дорогою, і то піти якраз в часі крізи, коли в масі вже спопуляризовано думку про необхідність якихось засадничих змін у наших звичаях і способі життя. Хібаж Українець мусить святкувати аж три дні Різдва, три дні Великодня, два дні Зелених Свят і т. д.? Не є це доказом якоїсь більшої побожности, тільки випливом нашого більшого віддалення від Заходу, цього інтенсивного пульсу активности і праці.

Кілько на такій реформі святкувань зискалоб ціле наше народнє господарство, можнаб собі легко уявити. Вистарчить тільки почислити 9×3 міліони (приймаємо таке число, дуже скромне, працездатних одиниць в нашім народі по цей бік Збруча). Одержуємо 27 міліонів робочих днів. Числячи вартість втраченої робочої днини лише 1 золотого, одержуємо кругло 30 міл. зол. втрати у вартостях нашого народнього господарства!

ЯК „КООПЕРАТИВНІ ВІСТІ“ ПРОПАҐУЮТЬ КООПЕРАЦІЮ.

Вже пару місяців не було у нас згадки про „Кооперативні Вісті“. Але те, що читаємо у 2. числі цього часопису за 1932 р., переходить

межі навіть нашої вирозумілости. У самій передовій статті, на самім її закінченні читаємо:

„І як чудотворець закінчує п. Коберський, що одинокий вихід з біди — це розбудовувати кооперативи (мова про статтю „Чим то все скінчиться?“ з ч. 1—2. ГКЧ. — Ред. К. Р.).

„Люди по містах примирають з голоду, по селах нужда як ніколи. Кооперація торгує собі та кличе, що одинокий вихід з біди, це будувати кооперативи.

„От вам потіха. Вже 80 літ будують кооперативи. І що більше тих панських кооператив, тим більша біда. „А все таки тільки кооперація вас виратує“ — кличуть ті, яким цього треба(!!)

„Геть політику, вона нічого не поможе, геть профспілки робітників — це до нічого.

„Одне — мирно працюй в кооперації“.

Таку отрую розпускає орґан, що прозвав себе „кооперативним“!

Кілько тут передовсім моральної гнилі — бо-ж сфальшовано думки реферованої ними статті, де зовсім не виступалося проти політичної акції чи професійного руху. Кілько тут одночасно ненависти до кооперативної ідеї, та скільки неморальности по відношенні до неї, коли пишеться таку лож, що чим більше кооператив, „тим більша“ на світі біда і т. д.

Ось до чого докотилися „селянсько-робітничі“ спасителі кооперації!

В іншому місці цьогож часопису находимо лайку на кооперативу „Зоря“, Львів—Богданівка за те, що вона вигадала нову інтриґу проти селян і робітників: замазує людям очі синкою і шварцом“! Деж би „Кооп. Вісті“ могли пропустити без вибуху злости таку подію, як поява нової кооперативної фабрики, хочби й невеликої! Стоять вірно „на сторожі!“

ТЕЖ НЕЗДОРОВИЙ ПРОЯВ.

Також з другої сторони зачинаються підносити нездорові голоси. Маємо на думці статтю „Парадокси революції“ поміщену у перемиському „Українському Голосі“, якої тенденція вимірена проти т. зв. мирної конструктивної праці взагалі, себто проти просвітньої, рідношкільної та кооперативної суспільної роботи, знецінюючи її значіння, як „нереволюційного засобу“. Чи маємо окремо ще звертати увагу на обставину, що найбільш революційними є ті переміни, які робляться одночасно великими масами населення і на великім просторі, по всіх закутках краю, хоч у своїй роботі не крикливі?

ЧИ НЕ МОЖНАБ ТРОХИ ОЩАДНІШЕ?

Мимо нечуваної кризи укр. інтеліґенція не думає навіть в ц. р. змінити щось у своїх традиційних звичаях. Маємо на увазі „репрезентаційні“ балі, ба навіть коштовні „маскаради“, яких оповістки красуються на сторінках нашої преси, становлячи різкий контраст до статтей на тему „нужди, кризи й голоду“. Нехай не буде во гнів нашим охочим до танцю молодцям, коли їм поставимо у вічі, що навіть в польських інтеліґентських кругах помітна тенденція до заступлення

дорогих „балів“ дешевшими формами товариських розваг. Чи не треба-б нарешті цілій нації задуматися над способом більш продуктивного „інвестування“ гроша?

НОВІ МЕТОДИ ПРАЦІ.

Кооператива „Май“ в Березові нижнім, пов. Коломия, закінчує власне 3-місячний загально-освітній і кооперативний курс типу народніх університетів. Подібний курс, хоч з вищою програмою, ведуть кооператори в селі Денисові, пов. Тернопіль. Є це після тернопільського зимового освітньо-кооперативного курсу, який був обчислений на області міру, новий тип нашого народнього університету, льокально-сільський. Маємо відомости з ріжних сторін північно-західних земель, що там цієї зими виникли в многих місцях самочинні самоосвітні кооперативні кружки. Це все свідчить про те, що жажда знання і правдивої культури в наших народніх масах розвивається, шукаючи собі нових і дійсно життєздатних форм. Щасти-біг величезному ділу!

ШАРЛЬ ФУРЄ.

По ювілейнім обході у Парижі.

Міжнародній Кооперативний Союз улаштував в жовтні мин. року в Парижі поминки на честь великого суспільного реформатора Ш. Фурє (Charle Fourier). Він уважається у Франції батьком виробничих кооператив побіч Бюше і Бляна, але його наука є ще цікавіша для споживчої кооперації, бо справа споживання грає у нього велику ролю. Його критика торговлі є найгостріша з усіх.

Ш. Фурє (1772—1837) іде у своїх вимогах що до суспільної перебудови далеко далі, як інші суспільні реформатори. Під час, коли Сен-Сімон мав більше від нього чуття для дійсности, Фурє цілком відірвався від ґрунту свого часу. В практиці сенсімонізм радше підпирав капіталістичну систему; фурєрізм був діяметрально протилежний господарському ладові свого часу. Його критика капіталізму є може найгостріша з усіх. Так само як Сен-Сімонові, так і йому слово соціялізм було невідоме, через що він себе й не називав соціялістом. Подібно як усі соц. реформатори він такий много-гранний, що його називають не лише предтечою кооперації, але й соціялізму та анархізму.

Ш. Фурє народився у малому французькому місті Безансон, як син торгівця сукном. Батько за молоду призначив його до купецького звання, одначе хлопець був крайньо чесний і спіймав навіть свого батька при обмані одного покупця. Не дивлячись на всі зусилля, не вдалося хлопцеві розвязатися з купецьким званням, а саме через зашвидку смерть батька. Він працював у іньших купців, при чому раз довелося йому в характері склепового помічника у Марселю скидати у море міхи з рижом, які його господар переховував для спекуляції до часу, поки риж не зіпсувався. Підчас облоги Ліону республиканськими військами (1793), Фурє втратив не лише всі товари, але ледво уникнув смерти, підозрілий у контрреволюції. В традицийному розу-

мінні він справді не був революціонером та відносився до великої французької революції неґативно. Він був таким самим скептиком що до насильних методів, як і близький йому по духу анґлієць Роберт Овен.

Свої думки виложив Фурє у численних творах, з яких найважніші, це: „Теорія чотирох рухів“ (1808) і „Трактат про хлібороб. домові обєднання“ (1820). Писання Фурє читаються надзвичайно важко, бо вони не систематичні і є мішаниною ґеніяльности з божевільними фантазіями. У жадного з суспільних реформаторів не знайдете стільки дикої фантастики, як у Фурє, котрий навіть морську воду перемінює у воду до пиття, північний бігун засаджує помаранчами і т. п. Правда, деякі його фантазії свідчать про певне пророче чуття. Так, він не лиш передсказує прокопання Суезського каналу, але також винахід телефону (його фамілістери сполучуються між собою апаратами, що нагадують телефон). Пророковане ним наводнення пустинь Сагари було відтак інженерами проектоване і може буде колись здійснене. Його армії праці, в яких молоді люде виконують важні публичні роботи, як садження лісів, відводнювання і т. д. можуть бути нині заступлені сучасними арміями. Передількома роками проектував американський соціольоґ Лєстер Уорд орґанізацію юнацьких військ для будови тунелів і т. д., щоби найти корисне приміненння для молодечої енерґії і на місце безплодного спорту поставити практичну роботу.

Ориґінальною є у Фурє точна і гостра критика торгівлі та спекуляції і рівнож ориґінальні прикмети має його позитивне вчення, як: теорія притягаючої сили почувань і закон асоціяції, при чому під асоціяцією розуміється те, що сьогодня називається кооперацією.

Фуріє каже, що він нарівні з Нютоном відкрив закон притягання, а саме: притягаючу силу почувань та що до цього відкриття привід дало йому аблуко, так само як у Нютона; точніше, ріжниця між ціною яблука в Парижі і на провінції. Отже по його словам в історії світа відограли ролю чотири яблука: яблуко Адама, Париса, яблуко Нютона і його яблуко. Ріжниця між ціною яблука в Парижі і на провінції навела його на критику торгівлі та спонукала до винайдення такої системи, при якій люде себе взаїмно не визискувалиб та людству булоб забезпечене щастя.

Закон притягаючої сили почувань полягає в тому, що пристрасти, які творець вклав у груди людини самі по собі не є злі, тільки взаїмно себе доповнюють, творячи наче веселку красок або скалю тонів. І якщо пристрасти проявляються в формах, небажаних для суспільства, то виною тут лише зла орґанізація суспільства, яка повинна бути такою, щоб використовувала всі пристрасти.

Фурє займає між іншими суспільними реформаторами окреме становище тому, що звертає свою головну увагу на споживання, хоч і називає його цілком вульґарно — ґастрономія. Суспільний лад, проектований Фурієм — це є поділ на ґрупи і серії, які творять фалянґи. Будинок, в якому знаходиться кожна така фалянґа, називає він фалянстерою; там вміщається приблизно 1.800 душ. Ґрупи творяться після закону притягання пристрастей. Ґрупи повстають на власне бажання. На чолі їх може стояти також жінка, яку мущини поважають і люблять. Ґрупи і серії обєднують людей, які мають нахил до певного роду занять, прим. до овочарства, городництва чи скотарства. Перехід

з однієї ґрупи у другу радо витаний, щоби тим способом робота була приємнішою, а її продуктивність більшою. Фуріє вже тоді зрозумів значіння переміни праці також зі становища продуктивности. В фалянстерах Фурє використовується навіть така пристрасть, як обжирство в той спосіб, що великі їдуни стають кухарами. Фурє зауважив, що діти люблять папратися на вулиці в поросі і з того зробив висновок, що такі одиниці будуть пізніше в життю виконувати брудні роботи. Тільки одна лиха прикмета уникла з під його уваги — лінивство. Його в ніякий спосіб не дасться використати і воно стало причиною упадку не одної гарної і добре зачатої річи. Також полова любов — це пристрасть, яка людей часто розєднує, замісць лучити. Крім того Фурє, будучи одушевленим приклонником рівноправности жінок, не узнавав ніяких границь в любові, що часто веде до занепаду.

Фурє передбачив слушну критику своєї фалянстері. У фалянстері родинне життя розвязувалося, уступаючи перед готелевим спільним столом (table d' hôte), який помимо всіх своїх практичних сторін не все може бути ідеалом щасливого життя. Фурє відповідає своїм критикам, що батько, який поза тим радо їсть спільно з жінкою та своєю родиною, напевно знайде у спільному обіданню з „кабалістичним комітетом" приємність, як що побачить „гармонії" та побуде два дні у фалянстері. Після бистрого помічення Ш. Жіда (Les Phalanstêrs et le menage collectif. Paris, 1923) — це є лише погляд старого кавалера, якого життя не признає. Навпаки, ідеалом Фурє є вулик; ідеалом людини не є вулик тільки тепле гніздо.

Що торкається господарської фалянстери, то в ній мало бути заведене найбільш ощадне та унормоване зужиття засобів і сил, можливе лише при концентрації продукції. Не тільки на працю, але й на капітал і талант накладався обовязок виконувати їм доручені чинности. Фурє зовсім не був комуністом, ані прихильником абсолютної рівности людей. Його фалянстера запевнювала членам лише мінімум існування, поза тим він поручав нерівність, бо це робить суспільство більш ріжноманітнім і уможливлює корисне суперництво. Для практичного здійснення своїх плянів Фурє всіма можливими способами шукав капіталістів як акціонерів, приобіцюючи їм $^4/_{12}$ зиску. $^5/_{12}$ мали піти на користь праці, а $^3/_{12}$ на користь таланту, цебто керівництва підприємством. Ця сама особа могла дістати зиск, як власник капіталу і рівночасно як талант. Засаду поділу зиску між працею, капіталом і талантом переняли від Фурє французькі продукційні кооперативи, які його вважають своїм батьком.

Фалянстера Фурє, це великий будинок зі спільним, добре уряджeним шпіхліром, в якому міститься 300 ссипів збіжа. Також є спільна кухня, харчівня, умивальня, а передовсім кімната для дітей, на виховання яких Фурє звертає головну увагу. Головне заняття становить хліборобство, яке ведеться спільно на сусідніх полях неподільних між людей. Фурє дуже любить цвіти, якими завсігди переповняв своє убоге мешкання на мансарді в Парижі. Тому то в його фалянстері плекання овочів та квітів займає дуже важне місце. Поза тим фалянстера творить многосторонну продукційну спілку, яка сама виробляє майже все, що їй потрібне, та тільки надвишки вимінюють за вироби інших фалянстерів.

Фантазія Фурє малювала легко будуччину Франції та інших народів, які мали швидко покритися фалянстерами, приклад яких мав би ділати заохочуюче. Фурє зовсім не уявляв собі трудностей, що стояли би на шляху до повстання таких громад, зовсім відірваних від дійсности та непридатних до життя. Він думав, що треба тільки капіталіста, який би пожертвував більшу суму на заснування фалянстер і справа готова. Щоденно коло 12 год. в полудні він вижидав того великодушного капіталіста, який врешті й зявився; але гроші ним асиґновані швидко розійшлися і люде, що їх зібрано, мусіли швидко залишити справу. Сам Фурє не брав участи в здійсненні цього невдалого почину.

Під кінець свого життя Фурє, як видно, пізнав, що є великого, а що є непрактичного в його ідеях і пропонував таке мінімум суспільних реформ, яке можна би було вже тепер здійснити. Його т. зв. сільська громадська контора*) сповняє рівночасно чинности кредитової, споживчої і сіль.-госп. кооперативи, наближуючись при тім до сучасної кооперації. Цій переходовій системі він дає назву „ґарантізму“, бо вона має забезпечити одиниці мінімум існування. Інша оригінальна риса його є нехіть до клясової боротьби, вбачаючи в асоціяції засіб до оборони інтересів всіх.

Хоча Фурє є ще доволі далеко віддалений від теперішніх форм кооперації, однак можна його назвати як не її батьком, то бодай попередником. Французькі продукційні і споживчі кооперативи не подібні до фалянстер, та всеж-таки перейняли від них деякі риси. Особливо в пригоді стала їм фурієрська остроумна критика торговлі. Фурє отже є лиш частинно утопістом і то лише у своїй максимальній програмі та й мабуть не більшим, як інші соціялісти, не виключаючи й наукових. Він вказав людству нову дорогу розвитку, дорогу, вільну від вмішування і помочи держави.

Фурє так висловився про примус: „Все, що створене під примусом, є нетривке і виявляє недостачу ґеніяльности“.

Оригінальним є становище Фурє що до виробництва (продукції). Від усіх інших соціялістів він відріжняється тим, що заступає аґрарний напрям. Якраз хліборобству він приписує найбільше значіння.

В. Тотоміанц.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Рентовність 262 галицьких, волинських та поліських селянських господарств в госп. р. 1929-30.

(Докінчення*).

8. Сирий (грубий) дохід. Він розпадається на засадничі рахунки: а) приріст запасів; б) властивий сирий дохід.

Сирий дохід на 1 гектар прослідженних господарств на нашій території зясовує слідуюча табеля:

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за 1930 р. ч. 2, ст. 56.

**) Гл. „Кооп. Респ.“ ч. 1. за січень 1932 р.

ОКРУГА	Львів	Станиславів	Тернопіль	Волинь	Полісся
Скількість господарств	86	29	62	60	26
	зл.	зл.	зл.	зл.	зл.
1. Приріст запасів	**11·56**	**14·74**	**11·00**	**12·71**	**8·17**
2. Сирі доходи:					
Оборот збіжам	110·35	97·09	97·71	68·86	42·76
„ соломою	3·10	4·42	2·63	1·51	1·34
„ бараболею	19·63	21·30	10·91	7·20	11·24
„ інш. окіпними	10·74	1·76	11·84	1·11	0·23
„ „ плодами	18·11	25·22	35·08	28·49	21·60
„ сіном....	4·13	3·95	2·04	2·33	3·33
Сума конт обороту:	166·93	153·74	160·21	109·50	80·50
Дохід з саду	3·04	1·84	2·38	2·43	0·19
Приріст і дерево з саду	3·65	2·85	2·06	1·94	0·98
Сирий дохід з ліса	9·03	12·74	5·36	2·41	1·97
Прихід з коров: приріст	36·92	33·92	23·39	14·30	20·70
Телята	10·26	6·74	5·38	2·41	5·03
З молока	150·67	75·27	86·09	65·88	57·19
Ріжне	3·03	2·51	0·59	0·84	0·46
Прихід з коней: годівля	5·24	3·94	3·88	2·99	2·15
Фірманки й ріжне.	26·75	19·59	22·67	16·89	12·88
Прихід з безріг	82·95	49·09	97·09	67·76	61·53
„ з кіз	·—	0·09	0·06	—·—	—·—
„ з овець	0·06	0·16	0·35	0·06	3·47
„ з бджіл	5·47	3·53	15·07	2·17	0·64
„ з год. дробу	14·87	11·44	13·97	4·26	4·61
„ з яєць	25·97	19·36	32·32	11·91	5·96
„ з год. інш. звірят	0·61	0·25	0·34	0·01	0·06
Чинш з будинків	22·89	13·52	11·76	7·31	10·27
З найму поля	0·80	1·02	0·30	0·21	0·01
Власна праця при інвестиціях	0·79	0·23	1·95	2·25	6·35
Праця в чужих	1·09	1·43	1·87	0·80	1·29
% від капіталів	0·19	0·04	0·19	0·05	0·03
Ріжне	3·03	3·56	1·46	3·89	1·30
Сума 2. сирі доходи	**573·47**	**416·86**	**488·74**	**320·27**	**277·57**
Сирий дохід	**585·03**	**431·60**	**499·74**	**332·92**	**285·74**

З цього зіставлення виходить, що сирий дохід провірених господарств на нашій теріторії складається головно з приходів:

з обороту збіжа (з соломою) — 23.52% С., 21.13% В., 20.39% Л., 20.08% Т. і 15.43 П.;

з молока й його перетворів — 25.75% Л., 20.01% П., 19.78% В., 17.44% С. і 17.23% цілого доходу в Т.;

з годівлі безріг — 21.53% П., 20.35% В., 19.42% Т., 14.18% Л. і 11.37% цілого сирого доходу в С.

Яйця разом з іншими приходами за дріб дають: 9.26% в Т., 7.14% в С., 6.98% у Л., 4.86% на В. і тільки 3.70% ціл. с. доходу на Полісі.

Збіжа, окіпні, сіно, й сад (без приросту дають разом: 36.05% в С., 32.54% в Т., 33.61% на В., 28.90% у Л. і 28.24% цілого сирого доходу на Полісі.

Натомісць всі сирі приходи з коров (разом з молоком), коней, безріг, бджіл, дробу (з яйцями) та інших звірят дають разом: 62.03% цілого сирого доходу у Л., 60.13% на П., 60.27% в Т., 56.90% на В. і 52.34% в Станиславівщині.

Найбільший сирий дохід з 1 гектара виказали шлеські господарства (892.18 зл.) і господарства краківської округи (693.37 зл.,) — найменший господарства виленської округи (207.09 зл.).

Найвищий сирий дохід (на 1 гектар) зі збіжа дали господарства шлеського, лодзького та варшавського воєвідства, з саду — господарства поморські і шлеські, з годівлі коров — господарства західно-польські, з безріг — таксамо, з бджіл — Тернопільщина, з дробу — господарства поморські і шлеські.

Цілий провірочний матеріял потверджує і цього року, що менші господарства дають більший сирий дохід з 1 гектара. Однак чим менше господарство, тим більше господарського вкладу воно потребує на випродукування збільшеного сирого доходу.

В порівнанні з минулим роком сирий дохід зменшився в загальній пересічі на 14.7%. Поменшилися головно прибутки зі збіжа, ліса й рогатої худоби. Зросли прибутки з безріг та дробу. Ціни на пшеницю впали в порівнанні до м. р. на 20%, жита на 38%, бараболі на 49%, продукції дробу на 12%, молока на 22%.

В порівнанні до своїх чинних капіталів сирий дохід господарств на нашій теріторії творить: у Львівщині 10.2%, в Станиславівщині тільки 9.1%, в Тернопільщині 10.2%, на Волині 13.5%, на Полісі 18.6%. Це найгірший вислід в цілій Польщі. Вищий відсоток Волині й особливо Поліся вийшов не з більшого сирого доходу цих господарств, тільки задля їх дуже низьких капіталів.

Для кращого зрозуміння виказаних ось тут сирих доходів та для яснішого окреслення сподіваної „рентовности“ цих господарств в госп. році 1930/31, завважую, що й за продукти, доставлені господарствами на протязі госп. року 1929/30 власному домашньому господарствові, цим разом можна було ще признати такі ціни в злотих:

ОКРУГА	Пшениця	Жито	Ячмінь	Бараболя	1 л. молока	Курка	Яйце	1 кґ. масла
	За 100 кґ.							
Львів	33·60	20·72	18 65	3·83	0·25	2·48	0·11	4·24
Станиславів	33·31	21·04	—	4·70	0·27	2·48	0·11	4·50
Тернопіль	—	17·35	15·13	3 32	0·24	2·45	0·11	4·34
Волинь	—	—	—	3·52	0·28	2·75	0 10	4 26
Поліся	—	—	—	4·22	0 28	2·58	0·10	4·79

9. Чистий дохід це сирий дохід, поменшений господарським накладом (гляди уступ 7). Квота чистого доходу це засіб на опроцентування власних та чужих капіталів, затруднених в господарстві.

Для провірених 262 господарств на нашій теріторії цей чистий дохід в злотих на 1 гектар вийшов ось як:

ОКРУГА	Сирий дохід	Госп. наклад	Чистий дохід
Львів	585·03	454·20	130·83
Станиславів	431·60	414·22	17·48
Тернопіль	499·74	402·80	96 94
Волинь	332·98	261·06	71·92
Поліся	285·74	233·20	52·54

Для порівнання не завадить згадати, що ще в г. році. 1928/9 чистий дохід для львівської округи (на 1 гектар) виносив 183.44 зл. (в р. 1927/8 —218.32 зл.), — для станиславівської округи 116.06 зл. (в р. 1927/8 — 154.58 зл.), — для тернопільської округи 148.26 зл. (в р. 1927/8 — 253 зл.), — для Волині 125.85 зл. (в р. 1927/8 — 147.21 зл.), — для Поліся 46.38 зл. (в р. 1927/8 — 46.52 зл.). Поліся збирає, як бачимо, в часі крізи стосунково добрі плоди зі своєї примітивности. Однак це, при всій своїй цікавости, дуже й дуже невідрадне. В порівнанні з минулим роком чистий дохід в Станиславівщині впав на 85% (!!) на Волині на 43%, в Тернопільщині на 35%, у Львівщині на 29%.

Найвищий чистий дохід з 1 гектара виказують господарства від 2—3 гектарів. Однак господарський вклад у більших господарствах краще рентується.

В порівнанні до чинного капіталу чистий дохід господарств на нашій територіі дає:

для львівської округи кругло 2.3%, для станиславівської 0.7%, для тернопільської 2.05%, для Волині 3.2%, для Поліся понад 4%.

10. Тзв. **ріжниця чистого доходу,** себто ріжниця поміж нормальним приходом цілих окремих господарств (з 6% від чинного капіталу) і дійсно одержаним чистим доходом випала, очевидячки, з поміж усіх 793 господарств, найгірше для наших галицьких воєвідств (мінус 1.406.64 зл. для Л., — 2.537.72 зл. для С. і — 1.770.84 зл. для Т.). Для Волині цей рахунок дає мінус 903.96 зл., для Поліся мінус 334.37 зл. На покриття коштів продукції мусіли би господарства 2—3 гект. осягнути ціну за свої продукти вищу на кругло 30%, господарства 3—5 гект. ціну вищу на 35%.

11. Маєткова рента, яка має опроцентувати чистий маєток землевласника, випала найгірше для Станиславівщини (21.53 зл. на 1 гектар і 0.5% чистого маєтку), найліпше для господарств львівської округи (106.48 зл. на 1 гектар і 2.1% ч. маєтку).

12. Зиск і страту землевласника вираховуємо відтягаючи від маєткової ренти 6% опроцентування його чистого майна. **Цей рахунок виказує, що власники 263 господарств на нашій територіі стратили в г. р. 1929/30 пересічно на кожний гектар: у львівській окрузі 197.56 зл., в Станиславівщині 230.13 зл., в Тернопільщині 171.27**

зл., на Волині 54.68 зл., на Полісі 17.41 зл. Ні одно з цих господарств не дало 6% від вложених у них чистих капіталів. Пересічна страта усіх 793 господарств виносить 103.69 зл. на 1 гектар проти надвишки 22.19 зл. в г. р. 1927/8. Найбільшу страту виказують найменші господарства. 2—3 гектарові, бо пересічно аж 240.97 гр. на 1 гектар.

13. Рільничий дохід це разом дохід з капіталу і винагорода родини за працю (дохід з праці). Цей рільничий дохід не складається з самої готівки, він проявляється і в вартості продуктів, відданих домашньому й приватному господарству хазяїна.

Перед зясуванням рільничого доходу цікаво розглянути, як випала винагорода родини за працю в госп. р. 1929/30.

Пересічна фактична денна винагородо в цілій Польщі одного дорослого члена родини (діти нище 14 літ = 0.6 дорослої особи) для всіх 793 господарств вийшла в цім році просто катастрофально: **12 грошів**, проти 3.15 зл. в р. 1927/8 і 1.57 зл. в г. р. 1928/9. Чим більше господарство, тим ця винагорода в цім році менча. В господарствах 2—3 гектарових вона вийшла пересічно на 84 гроші. **Найгірше** представляється ця денна пересічна винагорода для господарств **на нашій території.** Тут вона дає не 12 грошів, але мінус 33 гр. для львівської, мінус 81 гр. для тернопільської округи. Волинь виказує 56 гр., Полісся 1.78 зл. Коли цей заробіток поділимо на години, тоді для всіх 793 господарств при годінній денній праці він вийде пересічно на 1 гріш за годину для дорослого члена родини а в наших галицьких господарствах члени родини **нічого** не одержали в цім році за свою працю на власнім господарстві.

14. Рільничий дохід на одно господарство в цілому році вираховано пересічно для всіх 793 господарств на **2.559.68 зл.** проти 3.981.03 зл. в г. р. 1927/8 і 3.320.91 зл. в г. р. 1928/9 і як **188.37 зл. на 1 гектар,** проти 291.89 зл. в г. р. 1927/8 та 245.26 зл. в г. р. 1928/9. Отже й рільничий дохід зменшився в цьому році пересічно на кругло 23%. Процентове зменшення рільничого доходу більше в більших господарствах. Пересічний рільничий дохід в господарствах 2—3 гект. дає 503.54 зл. на 1 гектар, в господарствах 3—5 гект. тільки 360.63 зл. на 1 гектар і лиш 131.02 зл. пересічно в господарствах 30—50 гектарових. Найбільше праці рук в найменших господарствах і вона дає добрий вислід в рільничім доході цих господарств. Це торкається всіх 793 господарств.

На нашій теріторії зясовує рільничий дохід господарств слідуюча табеля:

ОКРУГА	На 1 господарство		На 1 гектар		На 1 день праці дор. члена род.
	1928/29	1929/30	1928/29	1929/30	1929/30
	зл.	зл.	зл.	зл.	зл.
Львів	2.489 95	1.965 57	341·33	276·49	3·30
Станиславів	2.492·25	1.406·12	277·63	127·61	2·67
Тернопіль	2.370·62	2.049·81	275·71	202·93	3·42
Волинь	3.267·98	2.031·95	187·87	132·84	4·75
Поліся	2.130·48	2 152·76	101·50	118·97	3 96

Найбільший рільний дохід з поміж усіх 793 господарств виказують господарства шлеські (3.807.88 зл. на госп.) і познанські (3.253.92 зл.); в розрахунку на 1 гектар: господарства шлеські (398.57 зл. на 1 гект.) і краківської округи (317.60 зл.). Виїмкове підвищення р. доходу в поліських господарствах скріплює в мені сумніви про вартість інтенсифікації в часі рільничої кризи.

Рільничий дохід має запевнити хліборобській родині удержання при житті й господарстві. Коли цей дохід в господарствах на нашій теріторії замикається в квотах від кругло 120 до 275 зл. на 1 гектар (в найменших 2—3 і 3—5 гект. господарствах цей дохід на 1 гект. очевидно трохи більший) і в квотах від 1.400 зл. до кругло 2.000 зл. річно на господарство, годі припустити, щоби цілий рільничий дохід міг вистарчити на саме, споконвіку так мізерне в нас, прожиття селянської родини. З чого-ж сплачувати довги, вчити діти, складати ощадности? Все це для загалу наших селян, навіть цих взірцевих, що ведуть рахунковість в свойому господарстві, стало фантастичною мрією... Усталені пулавським інститутом відомости про доходовість наших селянських господарств вказують, що ці господарства з року на рік раптово падуть в чимраз глибшу пропасть. Не треба бути пророком, щоб вже нині здавати собі справу з цього що ця доходовість вийде ще гірше за госп. рік 1930/31. Вже нині наші сел. господарства поміж голодом з правого і лихвою з лівого боку*).

Тим більше завдання припало саме тепер нашій сільсько-господарській кооперації. Тепер якраз наш день. Власне тепер ми, кооператори, стоїмо серед дуже цікавої й важної борні; чи сільська кріза зломить і нашу сільську кооперацію, чи ця кооперація переведе село через найтяжчу скруту до кращої будуччини. Це треба нам тепер завсігди мати на увазі.

Остап Луцький.

*) Матеріялів про готівкові обороти господарств, про побічні доходи та доходи з домашнього господарства та про висоту споживи господарств в госп. р. 1929/30 ще не оголошено. Однак є ці дані з давніших літ. Нпр. в г. р. 1926/7 готівкові видатки на спожиття (одяг, біле, обув, харч, лікар, і т. п.) виносили пересічно в цілій Польщі в госп.: 2—3 гект. 675.32 зл., 3—5 гект. — 768.62 зл., 5—10 гект. 795.98 зл., 10—15 гект. — 1.224.07 зл. Пересічно для господарств 2,50 гект. 1.201.77 зл. До цього треба додати кошти провадження домашнього господарства та свідчення рільного господарства на спожиття. Тоді все це разом дає такі кошти спожиття господарської родини: в господарствах 2—3 гект. — 2.607.60 зл., 3—5 гект. 2.849.40 зл., 5—10 гект. — 3.063.31 зл., 10—15 гект. 4.055.79 зл. — пересічно для господарств 2—50 гект. — 3.828.45 зл. Коли зіставимо ці кошти спожиття одної родини з г. р. 1926/27 з пересічним рільничим доходом господарств на нашій теріторії в ц. р. 1929/30, тоді виявиться, що сам цей дохід не вистарчив-би на покриття коштів споживи навіть карловатого господарства в г. р. 1926/7.

На покриття дефіциту поміж коштами споживи і рільничим доходом служить дохід господарства з побічних підприємств та дохід домашнього господарства. Що дало домашнє господарство та побічні прибутки господарської родини в г. р. 1929/30, ще не знаємо, бо цих матеріялів ще не оголошено. Однак, якби навіть приняти оптимістично ці доходи на + 20 проц. (дохід дом. госп.) і + 10 проц. (побічний дохід), тоді при найвищім рільнім доході в г. р. 1929/30 для тернопільської округи (2.049.81 зл.) всі ці доходи (загальний дохід) дали-би кругло 2.665 зл. Це покрило-би пересічні кошти споживи карловатого господарства в г. р. 1925/7, але далеко не покрило-би коштів споживи 10-гектарового господарства (3.063.31 зл.), яким є пересічне господарство тернопільської округи в наших рахунках за 1929/30 рік.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної думки Сергій Подолінський (1850—1891).

(Продовження*).

V.

Розгляд праць Подолінського з обсягу медицини, під оглядом медичним, розуміється не може бути нашим завданням. Як піонір українських публікацій в тій царині, Подолінський займе, сподіємося, почесне місце в розвою української медичної літератури. Нас ті писання його можуть цікавити лише остільки, оскільки і в них він виявляв свій суспільно-економічний світогляд. Тут приходить в увагу насамперед його великий твір під назвою „Життя й здоровля людей на Україні“.

Цей твір представляє з себе першу в українській літературі написану прегарною мовою наукову працю з особистої і громадської гігієни. В обговорюванні фактів, які впливають на людське здоровля, корисно відбилося те, що автор був одночасно лікар, і природник, а в опрацюванні цілої теми — те, що він став опріч того ще й економістом. Він притягає статистично-демографічні дані та наводить цікаві особисті спостереження — навіть стараючись убрати й їх в числові форми — над тогочасними гігієнічними умовами зайнять трудового люду України: селян — головно на підставі відомостей про рідне село Ярославці (Сучок) — та робітників, що працювали на буряках, і грабарів. Говорить також про санітарні умови шкільництва на Ялисаветчині і т. д. Оскільки його праця обіймає громадську гігієну, яка по його думці дбає, „щоб життя людей громадою не наносило ніякого лиха їх здоровлю“, то Подолінський мусів підходити і до суспільно-економічних питань свого часу.

В розділі І. між іншим слушно звертає увагу на те, що для бідної людини здоровля і сила — все її богатство і що тому вона більш, ніж заможна, повинна дбати про поліпшення обставини свого життя, особливо краще їсти і чистіше жити. Мати це на увазі бідному „треба ще й для того, щоб він раз-у-раз памятав, що ті багатирі, котрі висисають його дешевою працею та великими податками, одбирають у нього не тільки його долю і частину достатку, але лишають його і його сімю найкращого добра, яке є у чоловіка, його здоровля“...

Як-же зарадити цій біді? — ставить він питання і так на нього відповідає: „Певно, поки будуть між людьми такі порядки, які тепер панують, напр. у нас, поки прості люде матимуть усього одну третину землі (очевидячки, другу третину він відчисляв поміщикам, а третю — державі — О. М.) і годуватимуть, окрім себе, 2 з лишком міліони неробочих людей, доти не можна до коріння змінити і поліпшити обставини життя простих людей, але все-ж треба, щоб біда була розкрита.

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за січень 1932 року.

перед очима кожного і щоб кожний бачив шлях, по котрому треба йти, щоб від неї оберегтися“ (ст. 5). Отже й тут є виступ проти капіталістичного ладу взагалі і його наслідків, в аґрарній царині зосібна, та вказівки на необхідність поширення селянського володіння землею також на останні 2/3 терену, тоб-то на перехід до трудового селянства всеї землі.

У роз. XIV. Подолінський вказує, що пересічний вік життя „великих панів і попів“ приблизно у два рази довший, ніж у працівників фабрик і шахт. Для вирівнання такої кривди найкраще потрібно, щоб люде не перепрацьовувалися та щоб сама праця не шкодила здоровлю робітників, а все життя, щоб було „здорове“ і гарне“. Але це, каже він, тільки тоді стане можливим, „коли не буде на світі ні богатих, ні бідних (тут і дальше — підкреслення наші О. М.), освічених і неосвічених, панів і робітників... Тоді... здоровля всіх людей стане краще, бо взагалі ніхто не буде перероблятися,*) бо праця буде спільна громадська і громада, сама вільна, буде назначати, скільки її треба робити. Знов усі фабрики... будуть громадськими, а не так, як тепер хазяйськими. Тепер хазяйнові тільки й треба, аби менше грошей потратити та більше баришу добути, а тоді у громади буде інша мета — здоровля і доля робітників, її громади“.

Як-же дійти до такого гарного порядку? „Взагалі — відповідає він — інакше певно не можна, як, скасувавши осібну власність на землю і заводи, зробити їх громадськими.“ Тоді настануть кращі часи для всіх, буде 8 год. праці, 8 спочинку й забави і 8 сну на добу; праця буде чергуватися „аби не видаватися нудною, і не тільки не вадитиме здоровлю людини, а ще пособлятиме розвою всіх орґанів і спосібностей кожного робітника“ (стор. 233—234, див. також ст. 241).

Висловлені в цій медичній публікації соціяльно-економічні погляди Подолінського є частинним повторенням постулятів попередніх його праць, одначе зустріваємося тут з деякими доповненнями. З повторених тез маємо: 1) відкинення капіталістичної системи, а разом з тим існування нетрудових кляс суспільства, 2) скасування приватної власности на природні добра й капітали, 3) передача їх вільним (зміст цего виразу тут лишився нерозвиненим; знайдено його в програмі „Громади“ 1880 р.) громадам, 4) у спільну громадську працю. З доповнень маємо: а) поставлення відмінного мотиву господарювання в новому суспільстві — „здоровля і доля працівників“ за для „здорового і гарного“ життя людей, до чого мають причинитися, б) три осьмаки, в) перемінність праці (одно й друге пригадує нам Фурє) — та зрештою г) відповідна орґанізація праці, що сприялаб розвиткові „всіх орґанів і здібностей працівника“. Не зайвим буде пригадати, що забезпечення свобідного розвитку всіх здібностей людини було ціллю ще Сен-Сімона, а про повний і гармонійний розвиток всіх сил людини дбав Фурє, старанючись надати кожній праці привабного характету.

Розгляд його докладу на лікарському конґресі, про санітарний стан людности на Київщині, виходить поза межі нашої теми.

*) Т. зн. перепрацьовуватися. — Ред.

VI.

Ми відзначили, що Подолінський не взяв участи у всеросійській народницькій орґанізації „Земля і Воля". В четвертому році свого існування — 15.-18. серпня 1879 р. — ця орґанізація розпалася на дві окремі, дуже відомі в історії революційного руху б. Росії народницької фракції. Одну з них названо партією „Народной Воли", або „народовольців" чи „терористів". З другої повстала ґрупа „Черного Передѣла", або („народников-ортодоксов") до неї увійшли — Г. В. Плеханов, Дейч, Стефанович, Аксельрод і Засуліч,[1]) а які свій друкований орґан „Чорный Передѣл" називали під впливом Драгоманова орґаном соціялістів-федералістів. Знов ні в тій, ні в другій партії — ґрунтовно критикованих Драгомановим — Подолінський так само не брав участи. За те він був діяльним членом тої української соціялістичної ґрупи, що обєдналася навколо женевської „Громади".

1879-й рік проходить для Подолінського серед закінчення видання попередніх та підготовки своїх слідуючих праць, перебрання на свій кошт видання „Громади" і непорозумінь з жінкою-московкою, що все була чужою для українства, яким заповнялося ціле життя чоловіка, та ще часом серед полеміки з російськими та польськими революціонерами, до якої він був дуже неохочий. З осібна полеміка з росіянами була для нього часто не лише охолодженням відносин зі старими приятелями з „Впереду", але в додаток ще й сваркою через це зі своєю жінкою, котра як говорилося, належала до російських революційних кол.

В тім-же 1879 р. у французькім часописі „Reforme" (15. IX. та 15. X. 1879 р.) видруковано працю Подолінського під назвою „Sur nihilisme en Rnssie". На жаль, самого часопису і мені також, як і акад. Грушевському, покищо знайти не вдалося. Я переглянув бібліотеку Лаврова й бібліотеки Берліна та Праги, однак марно. Тож нічого не лишається, як обмежитися реплікою Подолінського під назв. „Соціялізм, нігілізм та терорізм" в № 6, „Revue Socialiste" за 1880 р.

З неї видно, що ця праця П-го з „Reforme" знайшла невірну інтерпеляцію „старого російського соціяліста" в „L' Egalité", кого саме, не говориться, але з виразу П-го: — „чоловіка великих заслуг", якого він уважав своїм „учительом" — ми догадуємося, що то міг бути тільки Лавров. З репліки Подолінського[2]) довідуємося, що в своїй статті „Sur nihilisme en Russie". Подолінський проводив гадку, що „соціялізм в Росії, се пізніший стан в розвою нігілізму". Нігілізм він уважав консервативним хоч воєвничим та деструктивним. Але нігілізм в конструуванні позітивної системи став вироблятися „під рівночасним впливом західних соціялістів і російської общини" у свідомий соціялізм, очевидячки російський, народницький. До партії цього соціялістичного напрямку П-ський ставився з глибокою повагою і приписує їй як заслугу „експедицію 1874 р.", тоб-то „хожденія" в народ.

Торкаючись нової тактики російської революційної соціялістичної партії в Росії, — терорізму, він каже, що сумнівається в мораль-

---

[1]) Перечислені тут особи, опріч Стефановича, заснували в 1883 р. ґрупу „Освобожденія труда" з ціллю пропаґанди вже соціял-демократичних ідей в Росії.

[2]) Див. її передрук в українському перекладі в публікації М. Грушевського — „З починів..."

ности і корисности потайних політичних убивств і таємничих атентатів, „але на всі інші терористичні виступи — каже він — як збройний опір жандармам, повстання, викликання забурень в армії в цілях революції, я дивлюся не лише, як на право оборони, а як на святий обовязок кожного революціонера в Росії, доки в ній існує деспотично-автократичний режім.“ Цей уступ зайвий раз виказує Подолінського, як революціонера.

Опонент назвав його „українським соціялістом“, чого Подолінський не відкидає; але відхиляє накинуту йому характеристику „ворога революційного руху в Росії“. Він доказує при тім, „що соціялістичний український рух не тільки не менше революційний від російського, але Україна, як-раз більше, ніж інші російські провінції поповнювала кадр великої російської революційної партії“; тут до речі буде пригадати, що й відомий історик революційної роботи в Росії Тун стверджує те саме. Отже в цій репліці Подолінський заявляє себе виразно: а) українським соціялістом, б) революціонером, в) симпатиком напрямку рос. соціялістичної партії та що г) він подивляє „хожденіе в народ“, котре-то гасло було дано, як відомо, анархістом Бакуніним.

1880 рік, не дивлячись на родинну крізу — в початку січня жінка кинула його з двома дітьми, опісля вони знов зходилися і знов розходилися — також на деякі симптоми пізніше вибухшої невлічимої хороби, був кульмінаційним в творчости трицятьлітнього Подолінського. Він 1) написав програму до перенятої ним на свій кошт „Громади“[3]) з датою І. IX. 1880 р.; 2) дав полемічно-наукове порівнання — дарвінізму та соціялізму, що зпочатку було видруковано в „Revue Socialiste“ (ч. 3) за 1880, а пізніше в „Громаді“, річн. за 1881 р., під назвою „Громадівство і теорія Дарвіна“; 3) в тім-же „Revue“ ч. 8 за 1880 р., помістив, зробивши сензацію, наукову працю під назвою „Le socialisme et l' unité des forçes physiques“ передруковану потім в орґані мілянських соціялістів „Il Plebe“, а з деякими змінами — (місцями її трохи доповнено, а місцями скорочено) — і в орґані німецьких соціялістів „Neue Zeit“ (1883), видаванім Карлом Кавтським, — зрештою, передруковану також в публікації акад. М. Грушевського: „З починів...“ під назвою: „Людська праця та єдність сили“; 4) видав свою наукову книжку: „Ремесла і хвабрики на Україні“ і нарешті 5) співробітничав у женевськім „Общем дѣлѣ“, помістивши там між іншим інтересну для нас статтю „Соціалисты украинцы в Австріи“ (листопад 1880 р., № 38), що вийшла і окремою брошурою на 16 стор. 8⁰. Зупинимося по черзі над цими ріжнохарактерними його публікаціями.

VII.

З них насамперед звернемо увагу на програму „Громади“ 1880 р., написану Подолінським, але підписану Драгомановим, Подолінським та Павликом; як знаємо тепер з листа Драгоманова до Павлика датованого 23. VI. (5. VII.) 1890 р., за певним взаємним компромісом.

В тій програмі, винесеній і на міжнародній соціялістичний фо-

[3]) В звязку з переходом „Громади“ до рук П-го ми читаємо в листі Драгоманова до Павлика з 23. VI. (5. VII.) 1930 р. про „скакунство“ П-ого; той вираз зостається неясним.

рум,[4]) є дві частини: перша політична і друга — господарська. В першій — наведено засади політичної свободи, а передовсім — загальні права людини і громадянина. „Ми бажаємо — так формуловане це місце — рівного права для особи, як чоловіків і парубків, так і жінок і дівчат усякої породи (раси); неодмінної волі слова й науки, зборів і товариств.“ Після цих загальних прав йде домагання як найширшого самоуправління; „безперешкодньої самовправи (автономії) для кожної громади в її справах“, а потім „повної самостоячости для вільної спілки (федерації) громад на всій Україні“, в якій „українці повинні приступить до великої всенародньої вільної спілки (інтернаціональної федерації“)... Самостоячість (автономія) політичної громади есть, по нашій думці — говориться далі — воля кожної громади признатися до того народу й приступити до тієї спілки, до котрої вона сама схоче, а також воля конче по своєму впорядкувати всі справи серед себе й усі свої стосунки до других громад.“

Як уступка в бік анархізму, в програмі замовчуються держави, влада, закон і суд. Одначе, вона не є анархістична, бо виходить не від „добровільно“ уложених громад чи товариств, про які звичайно розходиться в анархістичних теоріях, майже завжди абстрагованих від місця і часу, — а, принаймні що до сільського господарства, від уже існуючих, наявних громад. Тут кожна поодинока особа входить до громади чи товариства в силу природної необхідности здебільшого одночасно з фактом народження. Програма „Громади“ виходить від громад чи товариств, як обовязкових найнищих суспільних клітин, поза якими ніхто залишитися не може. Все це політичну частину програми робить не анархічною, тільки, приймаючи на увагу 4 і 5 її точку, федеративною з крайніми ухилами до анархізму, при тім із зарисами інтернаціональної федерації.

Під оглядом національним Українці творили-б самостійну добровільну спілку громад України, котра приступила-б до всесвітньої інтернаціональної федерації, а не лише до котроїсь одної з сусідніх спілок подібноїж структури.

В справах господарських програма ставить на чоло домагання, „щоб усі сили природи й струменти, що потрібні для здобутку корисних людям річей, себ-то: земля, вода з усім, що в них є, машини і фабрики й т. п. були просто в руках товариств і громад хліборобських і робітницьких і щоб люде не мусіли продавати свою працю в найми панам та багатирям, а робили просто на себе.“

Останній уступ розвиває те місце політичної частини програми, де говориться, що в громадах „не мусить бути непрацюючих станів, а мусять вони складатися з самих здобувачів.“

Отже проєктовалося усунення непрацюючих суспільних шарів і перехід земель та капіталів до товариств і громад самих працівників, без зазначення, як вони складалисяб, по професійній чи якій іншій ознаці. Але-ж, що було-б з індивідуальною трудовою власністю? Як орґанізувати спільне виробництво і як розподіляти спільно вироблений продукт?

———————

[4]) Вона уміщена в трьохтомовім виданні — Benoit Malon — „Histoire du Socialisme“., том III., Paris, 1884.

„Ми думаємо — продовжує господарська частина програми — що спільна або гуртова власність і спільна гуртова праця доконче корисніша для людей, ніж осібна, але-ж заразом думаємо, що те, яким способом перемінити осібну власність (собину, батьківщину) на гуртову, а далі, як упорядкувати спільну працю і як ділити вжиток від неї, це мусить залежати від доброї волі кожного товариства і кожної громади.“

Бачимо, що економічна програма, як компроміс між Подолінським, відомим в деяких своїх працях з ухилу до комуністичної концепції, і Драгомановим, котрий до комунізму ніколи недоходив, а зосібна в економічних перемінах далі соціялізму в вузькому його розумінні не пішов — здержалася від вирішення кількох складних питань, полишаючи їх розвязання кожному товариству, кожній громаді самій і для себе. Але і в господарському житті жадної ролі державі, владі і законодавству не відведено і то навіть для реґулювання відносин між громадами цілих районів. „Певно, що розвага і проба (практика) над потребами господарськими — так закінчується економічна частина програми — навчать осібні громади не тільки спільности праці (кооперації) й розумному поділу вжитку від неї посеред самих громад, але й проміж громадами цілих країн і на цілому світі.“

Отже економічна частина програми вповні пристосована до політичної, до існування громад, до федерації їх в краю, а потім і до всесвітньої федерації. Політичні і економічні елементи програми дають підставу назвати її федерально-соціялістичною.

Щоб закінчити з програмою, наводимо ще кілька її точок. На місце віри в ній ставиться позітивна наука, а замісць державного війська — громадське козацтво (міліція). Спосіб осягнення корінних суспільних змін — революційний. „Нігде й ніколи — пишеться в програмі — докорінні зміни громадського життя не робилися тільки мирним поступом. На Україні це може менше ніж де інде, можна сподіватись, щоб начальство й панство по волі зреклися свого панування й через те простому народові на Україні не обійтися без оружного бою й повстання (революції). Тільки це повстання передасть у руки хліборобських і робітницьких громад і товариств сили природи й струменти, потрібні для здобутку.“

О. Мицюк.

(Далі буде).

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Про перших кооператорів і першу кооперативну літературу на В. Україні.

Історики українського кооперативного руху піонірами споживчої кооперації і кооперативного руху на В. Україні взагалі уважають Миколу Балліна і Віктора Козлова, що брали участь в діяльності першого на Україні статутового, урядом затвердженого, споживчого товариства, основаного в Харкові 1866 р., а видану Баллі-

ним в 1870 р. „Первую памятную книгу русскихъ потребительныхъ обществъ“, уважають першою кооперативною літературою на Україні.

„М. Баллін та В. Козлов і є піонірі української кооперації, з імям яких тісно вяжеться, український кооперативний рух.“ (Я. Грабів, Історія української кооперації, Прага, 1924, ст. 12).

„Миколі Петровичу Балліну належить по праву місце піоніра в історії української кооперації.“ (П. Височанський, Начерк розвитку української споживчої кооперації, Катеринослав, 1925, ст. 36).

„Його (Балліна) праці по кооперації були першою кооперативною літературою на Україні. Серед них заслуговує особливої уваги „Первая памятная книга русскихъ потребительн. обществъ, яка крім цінного інформаційно-історичного матеріялу про перші споживчі товариства на Україні, містить в собі думки та погляди Балліна на кооперацію.“ (Того-ж автора — Коротка історія кооперативного руху на Україні, Харків, 1925, ст. 11).

„Друге наймення піоніра української кооперації віддаємо Вікторові Семеновичу Козлову, „Другові та товаришеві Балліна по кооперації, як каже Махновець.“ — „Тіж матеріяли, які використав Баллін для своєї „Памятн. кн.“ були використані і Козловим для складання „Карты русских т-в“, яка поруч з твором Балліна є теперціннішим історичним матеріялом.“ (Т. Височанський, Начерк, ст. 47—48).

Що Баллін і Козлов були о д н и м и з п е р ш и х кооперативних діячів н а У к р а ї н і, це річ безсумнівна. Але, щоб від них виводити кооперативний рух на Україні, щоб вони були його ініціяторами і творцями та щоб їх наділяти імям піонірів у к р а ї н с ь к о ї кооперації, — ц е р і ч с у м н і в н а!

Сам П. Височанський подає в своїх обох, цитованих вище книжках факт, що в одному з сіл Сорокського пов. на Бесарабщині існувала вже 1863 р., отже три роки раніш заснування Харківського споживчого товариства, хліборобська артіль зі споживчою крамницею (і касою позичковою), основана з ініціятиви і при помочи місцевого дідича. Також згадує він за Ф. Щербиною (Очерки южно-русских артелей, Одесса, 1880) про існування подібних артілів на Полтавщині, Чернигівщині, Київщині; За Кривенком (Сборникъ матеріаловъ объ артеляхъ в России, т. III. Спб., 1872) повторює глуху звістку про існування товариської крамниці в с. Чернятинському на Поділлі, а в своїй праці „Кооперативний кредит“ (Київ, 1929), подає за „Основою“ (січень, 1860) про існування селянських банків: в с. Цибулеві, Ольгопольського пов. на Поділлі, основаного 1857 р., і в с. Олешині Проскурівського пов. на Поділлі, основаного 1860 р. (ст. 136). Про послідній банк подає, що він мав виборну управу, отже була це, як не цілком кооперативна, то зближена до кооперативи кредитова установа.

Більше того! На стор. 12—13 „Начерку“ містить П. Височанський табеляричне цифрове зіставлення заснованих споживчих товариств по рокам і губерніям та поділ їх по соціяльному типу, з якої видно, що перед 1866 роком, в котрім було засноване Харківське товариство, в пятьох українських губерніях існувало зглядно засновано 11 товариств (в Київській 2, Подільській 1, Чернигівській 4, Херсонській 3, Харківській 1), з того 6 сільських, одно містечкове, два фабрично-заводських, одно залізниче.

Навязуючи до хліборобської артілі в Сорокському пов., П. Височанський пише: „Можливо, що дальші дослідження дадуть нам ще приклади таких „доморослих“ кооператив.“ Власне піонірства й треба шукати в доморослих пробах, що пізніше повторювалися і прищепилися, бо пересаджування з чужого ґрунту на свій, як це було з Харківським й інш. споживчими товариствами, і то пересаджування не досить вдатне, по суті не є ніяким піонірством.

Рочдельські ткачі являються піонірами світового кооперативного руху не тому, що їх споживче товариство було першим на світі, а тому, що Рочдельці були першими, хто виробив і випрактикував раціональні засади ведення кооператив. Ці засади забезпечили розвій їхнього товариського підприємства, а наслідування цих засад іншими, створило великий, світового значіння суспільно-економічний рух. Це саме відноситься й до піонірів кредитової галузі кооперації — Шульцого з Деліч і Райфайзена.

Одначе формально і ґеоґрафічно беручи річ, кожна країна, кожний нарід, має своїх кооперативних піонірів, це зн. одиниць, що чи то „доморослі“ кооперативи творили, чи на рідний ґрунт випробувані в інших краях кооперативні форми економічної діяльности переносили. Але й з цього погляду розглядаючи справу піонірства української кооперації, виникає багато сумніві, чи дійсно можна його приписувати Балліну і Козлову.

Ці сумніви випливають з таких фактів.

Як уже знаємо, Харківське споживче товариство, з яким звязана була кооперативна діяльність Балліна, не було першою кооперативою на Україні і навіть не було першою споживчою кооперативою, бо вже перед тим існували і хліборобські артілі і споживчі крамниці та кредитові установи товариського характеру.

Балліна не було серед основників Харківського товариства. Він взяв участь в його діяльности вже по заснованню, як член Надзірної Ради. П. Височанський пише, що „невідомо точно, кому належала перша думка заснувати товариство“, а сам „Баллін приписує її Брілянтову.“ (Начерк, ст. 42). І в другому місці Височанський каже, що „Душею товариства та його практичним керівником був А. Брілянтів“ (там-же ст. 12. підчеркнення наші. А. Ж.).

Отже, коли ініціятива заснування товариства вийшла від Брілянтова і він був душею товариства, то першенство в історії заснування товариства й повинно належати Брілянтову. І поскільки станути на становищі, що Харківське товариство було першою кооперативою на Україні, то й піоніром кооперації був би тоді Брілянтів! В усякім разі його не повинно бракувати серед людей, котрих наділяється піонірством.

Що Брілянтів дійсно відограв першу ролю при оснуюванні і веденні Харківського товариства, взагалі поклав великі заслуги для нього, про це свідчить і ця обставина, що по його смерти, що наступила десь на другім чи третім році існування товариства, Управа товариства проектувала видання кооперативного збірника, просвяченого його памяти (П. Височанський, начерк, ст. 21 і 45).

І може це припадок, але по смерти Брілянтова почало вмирати й Харківське товариство, а в 1872 році перестало існувати.

На жаль, особа Брілянтова в кооперативній літературі зовсім не висвітлена і ми нічого близче про нього не знаємо.

Що до Козлова, то його теж не було при заснуванні товариства і взагалі не було в Харкові, як товариство основувалося. Появився він тут в 1867 р., значить в другому році існування товариства і вже пізніше взяв участь в діяльности товариства.

Чомуж тоді історики кооперації роблять Балліна і Козлова піонірами української (і загально-російської) кооперації? Певно тому, що Харківське товариство дійсно було першою по віку споживчою кооперативою в бувшій Росії (коли не рахувати німецького товариства в Ризі, роком старшого від харківського), взорованою на західно-европейських (анґлійських) взірцях, юридично оформленою, котра в своїй діяльности виявила яскраво кооперативну ідеольоґію, а речниками цеї ідеольоґії були власне Баллін і Козлов; принаймні тільки про них знаємо, що вони полишили по собі літературні памятки з цеї области.

З полишених Балліним і Козловим літературних памяток і з деяких починів Харківського тов-а виходить, що Баллін і Козлов мали ширший погляд на кооперацію, розуміли її, як суспільний економічно-культурний рух. Вони не замикались в вузькі рямці своеї кооперативи, в якій працювали, а звязувались з іншими кооперативами краю і держави та виходики поза межі держави, навязуючи зносини з західно-европейським кооперативним рухом. Можливо, що від них вийшла ініціятива скликання першого зїзду (невідбутого, бо недозволеного) існувавших тоді в Росії споживчих кооператив в ціли їх обєднання й усталення спільних основ діяльности. Підготовкою до того зїзду були матеріяли, з яких зложилась „Первая памятная книга потр. обществ" — Балліна і „Карта русских потр. обществ" — Козлова.

Все це висуває обох цих людей на почесне місце серед перших кооператорів на Україні (і в Росії). І це був би найважніший арґумент для наділення Балліна і Козлова імям піонірів кооперації в Росії взагалі, а тимсамим і на Україні. Але, чи можна їх наділяти імям піонірів української кооперації? Це питання уважаємо мало виясненим і спірним. Требаби наперед встановити, що розуміти під українською кооперацією, — чи цілий коопер. рух на Україні, чи те в краєвому, територіяльному рухові, в чому в тій чи іншій мірі, в тій чи іншій формі можна добачити якийсь звязок з українською національною ідеєю?

Не все, що діялось і дієтся на українських землях було і є українським. Як відносно всіх видів громадського руху на Україні, так і відносно кооперативного руху ми уважаємо, що до української кооперації можна зачисляти такі прояви цього руху, в яких можна добачити щось з місцевих особливостей народнього життя, коли для кооперативних діячів вихідною точкою в їхній діяльности служать передовсім інтереси свого рідного народу і краю, коли кооперативні діячі взагалі є активними людьми під українським національним оглядом. Де бракує цих моментів, там буде або кооперація позбавлена глибшої суспільної ідеї, або кооперація чужа, — кооперація на Україні.

З біографії Балліна довідуємось, що він хоч і зачисляв себе до „южно-русской народности“, але українцем не був, до українського руху не ставився ворожо, але не був і його активним учасником, „сепаратизм“ уважав законним, але не міг погодитись з формулою Пільчикова: „Як свобода, то нема єдинства, як єдинство, то нема свободи“, отже був він російським централістом. Козлов так само. Культурне і політичне обличчя цих людей і роля в кооперативному русі оправдує наділення їх імям піонірів російської кооперації і кооперації на Україні, але не дає підстав уважати їх піонірами української кооперації. Та про це буде мова ще далі.

Подібні сумніви викликує й справа піонірства в кредитовій кооперації на Україні. Приписується воно П. Височинським Гр. Галаганові, основникові кредитового товариства в с. Сокиринцях на Полтавщині, статут якого був зареєстрований 1871 р.

Як вище згадувалось, проби організації селянського кредиту в товариських формах мали місце значно раніш, а перше статутове, на німецьких взірцях взороване кердитове товариство на Україні було основане в Гадячі 1869 р., отже на два роки раніш Сокиринського. Гадяцьке тов. було міським, міщансько-ремісничим. Але й з сільських товариств Сокиринське не було першим, тільки третім з ряду.

Чому-ж піонірство кредитової кооперації на Україні приписується Галаганові? Мабуть тому, що історія інших перших товариств не є, як слід, досліджена і люди, що їх оснували і вели, остатаються не знаними. А з другого боку тому, що Галаган відограв значну ролю в кооперативному рухові Росії взагалі, будучи якийсь час головою Петербурського комітету для справ щаднично-поз. і пром. товариств.

Цього булоб досить, щоб Галагана поставити одним з перших діячів російської кооперації, але не досить, щоб його уважати піоніром української кредитової кооперації. Тимчасом це піонірство української кредитової кооперації за Галаганом удержиться*) через це, що за Галаганом маються заслуги для української національної справи, що його кооперативна діяльність становила складову частину всієї суми громадських інтересів і діл для піднесення економічного добробуту і культурного рівня рідного народу, що в цій діяльности йому присвічувала українська національна ідея, чого не можна сказати про Балліна і Козлова.

Баллін, як показується, багато писав на кооперативні теми, хоч мало що з написаного появилось друком, крім „Первой памятной книги“, пари перекладів за життя і одної посмертної статті.

Ця (літературна) сторона кооперативної діяльности Балліна також була-б одним з арґументів для висунення його на перше місце серед перших кооператорів, як піоніра кооперативної думки, як-би дійсно він був першим, що ту думку друкованим словом ширив. Тимчасом він має попередників.

Були й інші люде, не менше від Балліна і Козлова перейняті кооперативною ідеєю, з широкими суспільними поглядами, що в тім приблизно часі, як Баллін та Козлов, і до практичної кооперативної діяльности брались і раніш Балліна й Козлова літературно себе заявили на кооперативні теми.

А. Жук. (Далі буде).

*) Про Галагана див. мою статтю в ГКЧ. в числах за січень 1932. — А. Ж.

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ.

Фабрика мила „Центросоюзу“ виплачує за 1931 р. перші товарові звороти своїм відборцям. На це призначено 8.000 кґ. мила вартости 12.000 зл., які вже розділено поміж гуртових відборців мила „ЦС.“ — „Народню Торговлю“ і Повітові Союзи к-в. Вони закупили у фабриці мила „ЦС.“ за 1931 р. 40 ваґонів цього продукту, з чого найбільше: Народня Торговля, П. С. К. Тернопіль, ПСК. Сцрий, ПСК. Борщів та ПСК. Рогатин. Всі відборці дістали звороти відповідно до квоти, на яку вони закупили мила протягом минулого року.

Масове приєднання покупців нечленів в члени кооператив з морального постуляту кооперації стане невдовзі елементарною спонукою, для загалу наших кооператорів (на-жаль) більше зрозумілою — вже з чисто матеріяльних інтересів. Від 1934 року увійдуть бо в силу нові постанови закону про оборотовий податок, котрі передбачують податкові полекші тільки для тих кооператив, що торгують виключно зі своїми членами.

З того випливає конечність притягнути всіх покупців в члени наших кооператив. Так посередньо випливаючий з закону примус разом з добре наладнаною і совісною господаркою вийде тільки на користь кооператив, тим більше, що він є й наказом хвилі. З того також випливає потреба удосконалення контролі закупів членів, бо скарбові уряди можливо будуть вимагати належного удокументовання цих оборотів кооператив. Кооперативи і контрольні орґани мусять до цього приготовитися і вже від тепер так направляти свою діяльність, щоб в свій час можна було перейти до торговлі виключно з членами.

А передовсім: масово приєднувати покупців в члени.

Часопис „Сільський Господар“ став від початку б. р. орґаном Кр. т-ва госп. „Сільський Господар“ і Кр. молоч. союзу „Маслосоюз“. Писатиме про всі сіл.-господарські справи в тім і про кооп. молочарські. Часоп. „Кооперативне Молочарство“ залишиться стисло фаховим орґаном „Маслосоюзу“, присвяченим гол. чином, як бачимо, технічним справам, звязаним з молочарською продукцією, і виходитиме в обмеженому накладі. Часопис „Сільський Господар“ має стати масовим журналом при значно зниженій передплаті, а саме: для звичайних передплатників коштуватиме 8.— зл. річно, для кооператив, що вплатили вкладку до т-ва „Сіл. Господар“ — 5 зл. річно, а для членів кооператив, як-що їх збереться бодай 10 осіб — по 3 зл. річно. Виходитиме, як досі, двічі на місяць.

Увязнення інсп. Л. Кобилянського. Дня 19. грудня м. р. арештували в Луцьку інсп. РСУК. Льонґіна Кобилянського. Дубенська поліція донесла прокуратурі в Рівному, що інсп. Кобилянський допустився разом з крамаром чи членами Управи „зловживань“ в кооп-ві „Упертість“ в Уїздцях. По переслуханні арештованого інсп. Коб-го посадили до слідчої вязниці в Луцьку, де він просидів цілих 40 днів. Дня 28. січня інсп. Л. Кобилянський вийшов на волю.

З того приводу Г. К. Ч. ч. 3. за б. р. м. ін. писало: „Лиш у трохи звичайних умовинах таке обвинувачення (яке зроблено інсп. Л. К.), немало би наслідків для чесного робітника, бо ціле підозріння вкінці впало би на голову донощика. Інакше у волинських відносинах“...

Цей факт свідчить, яка панує атмосфера і серед яких тяжких обставин доводиться національно незломним громадянам працювати на північно-західних землях на громадсько-кооперативній ниві.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

Провини і кари в комуністичній кооперації.

„Снабженіе, кооперація, торговля“ (СКТ), орґан московського „Центросоюзу“, (якому, як відомо, підчинено вже й українську кооперацію) в числі з 11. грудня м. р. приніс урядові рішення про скандальні відносини в большевицькім центральнім кооперативнім союзі.

Як відомо, Центросоюз, це кольосальна бюрократична установа, з численними відділами, потворемини перед роком при нагоді примусової урядової реформи кооперації, про яку писалося свого часу в Кооп. Республиці. Фактично це є відділ міністерства харчування, підлеглий у всьому урядові, а не кооперативним низам, як це є в кооперації. Які є результати переведеної перед роком реформи, що до решти відібрала колишнім кооп. установам їх кооперативний характер, про це свідчать голосні факти бюрократичного безголовя, наведені у згаданому декреті.

Зміст його такий:

1. **Текстильний відділ** „Центросоюзу" пересилав матерії без ніякого опакування. Його керовника Барінова виключено з партії і передано судові. Його помічник Вул, одержав строгу догану з загрозою карної відповідальности.

2. **Відділ цукорничих товарів** пересилав товар у простих міхах, а навіть зовсім без міхів. Перцов, керівник московського бюра виключений з партії, його помічник Бродерзен знятий з посади; оба поставлені перед суд.

3. **Консервний відділ** нагромадив 25 міліонів коробок консерв; товар пересилав без опакування. Сатуловскій і Веляєв зняті з посад і поставлені перед суд. Сверлов одержав гостру догану.

4. **Союзтабак.** Директор тютюневої фабрики у Прилуках (Україна!) Ришковский допустив нагромадження 190.000 скринь махорки, тоді як у краю був брак товару; звільнений і обжалуваний. Так само покараний управитель бюра в Ленінграді за переховування 3.700 скринь махорки, які були призначені для робітників льняного промислу.

5. **Відділ мила і перфумерій.** Предсідник Корнев і помічник Подвідсе дістали строгу догану за нагромадження перфум у вартости 25 міліонів рублів.

6. **Відділ культурних товарів Центросоюзу.** Замовляючи складові части до радіоапаратів, давали неповні замовлення; в цей спосіб нагромадилося здекомплетованих частин на 4 міл. рублів. 3 особи позбавлено посад і поставлено перед суд.

7. **Відділ білизни** нагромадив товару на 4 міліони рублів, а товар висилав без жадного опакування. Директор московської контори Садкін і його заступник Цеміт звільнені і поставлені перед суд. Дембровскі, керівник відділу, дістав строгу догану, а ціла дирекція загрозу покарання.

8. **Союз-сахар** (цукровий відділ) позваляв собі експедіювати цукор залізницею і водою у діравих мішках. Відповідальні особи: Белеусов, Епштайн і Цейтлин поставлені перед суд.

9) **Союз-кофе,** відділ кави, замаґазинував товару на 3 міліони рублів. Член правління Шапочников і керівник відділу звільнені і потягнені до відповідальности.

10. **Московська орґанізація для закупу і збуту** (Мосснабзбит) заключила з московським „трестом для масових товарів" договір про доставу ґузиків та при тім калькулювали хибно і кількість і якість. Директор 6 фабрики тресту до того ще переступив і без того роздуте замовлення та скерував виробництво на фабрикацію маловартних і нехідких сортів. В наслідок того на складах „Мосснабзбиту" знаходиться

під цю пору ґузиків на 3,150.000 рублів, підчас як запотребування є тільки на 150.000 руб. Винних 5 директорів потягнено до судової відповідальности.

11. **Виділ для торгівлі** при комісаріяті прохарчування. Він винен, що толерував нагромадження товарів у центрі, а не дбав про те, щоби товару не бракувало в роздрібній торгівлі. Помічник предсідателя і сам предсідник, що недавно вийшов був з тюрми, одержали строгу догану.

12. **„Союзтранса"**, транспортний відділ, теж обвинувачений за дезорґанізацію. Товари лежали на стаціях без охорони, так що велика їх частина ставала не до вжитку. Керівник маґазину ч. 8. Малишев виключений з партії, звільнений з посади і поставлений перед суд.

Це є реєстр провин останнього часу самої верхівки Центросоюза. Безумовно, тут названо важкі промахи, яких певно не моглоб бути, якби сам Центросоюз не був мертвою бюрократичною урядовою орґанізацією. Та чи не є це рівночасно хитрий хід з боку уряду, щоби озлоблення низів за брак найпотрібнішого товару зігнати на когось, в даним випадку на кооперацію та тим самим зменшити вину самого уряду і цілої большевицької системи, головного виновника труднощів у прохарчуванні? З досвіду довгих літ знаємо, що це є давно випробований спосіб комуністичної партійної диктатури. Бо, коли урядовцям Центросоюзу закидається безголовля у висилці товарів та безглузде замовлювання ґузиків у кількости 20 разів більшій, як їх треба, то це все в порядку. Але „нагромадження" інших товарів, як на всю державу, зовсім не таке велике. Чи не хоче уряд однак тим присудом показати населенню: „дивіться, товар у нас є, винні лише тупі чиновничі голови"? При тім очевидно числиться на те, що публика не розбиратиме: богато це чи мало товарів є у Москві для цілої держави.

Що робить в Швайцарії кооперація для кооп. освіти і пропаґанди серед жіноцтва? Для кооператисток, які беруть в кооп. русі чинну участь, улаштовується в січні 1932 р. в кооп. школі у Фрайдорфі дводневний курс по такій програмі:

1. Виголошування промов,
2. Заснування і провадження кружків кооператисток,
3. Провадження жіночих зібрань,
4. Протоколування,
5. Співробітництво в кооперативній пресі,
6. Способи провадження пропаґанди в кружках кооператисток,
7. Як провадити пропаґанду в домах?
8. Відношення кружка кооператисток:
   а) до керуючих орґанів кооп-тиви,
   б) до персоналу кооператив,
   в) до кооп. централі,
9. Як виховувати діти на кооператорів?
10. Як ширити уживання кооперативних виробів.

Реферати супроводжуватимуться практичними вправами.

Курс, як бачимо, мав завдання і характер суто практичний, а теми рефератів з огляду й на наші відносини заслуговують на увагу.

З кооперативної пропаґанди за границею. У Франції кооперативні централі зорґанізували в листопаді м. р. т. зв. два тижні пропаґанди. Ціллю було приєднання до кооператив, як найбільшого числа членів, нових покупців, зібрання уділів і ощадностевих вкладок. Успіх цілої акції був великий. Тільки один французький кооперативний банк зібрав протягом тих двох тижнів 12,556.200 франків, при чому нові біжучі рахунки відкрило в тім банку 3.430 осіб.

В Німеччині гамбурська споживча централя улаштувала в днях 8—15. листопада тиждень пропаґанди

на терені цілої Німеччини. До цього тижня видано два пропаґандистичні плякати в красках в накладі 40 тис. примірників, що розіслані були всім кооперативам на кошт виділу реклями гамбурської гуртівні, крім того видруковано в кількости 8 міл. дві летючки, 8.000 великих плякатів з кооп. гаслами для декорації авт, 50 тис. примірників пропаґандистич. брошур та 50 тис. примірників скороченого викладу під титулом: „З нужди через самодопомогу!"

Окрім згаданих матеріялів кооперативи широко використали всі пропаґандистичні засоби: фільми, чарівні ліхтарі, кольпортажу книжок і часописів, вистави й т. п. Через радіо протягом тижня виголошувано відчити.

Результатів переведеної акції для цілої Німеччини поки що не знаємо, але після приблизних даних відома гамбурська „Продукція" сама зискала за той тиждень біля 500 членів, а берлінська кооператива около 1.000 чл. („Сп.").

Ювілей Французької Гуртівні спож. кооператив. Ця гуртівня обходила в 1931 р. свій 25 ювілей. Заснована вона була в 1905 році, а розпочала діяльність в початку 1906 р. зі скромним капіталом 27.000 фр. За рік цей капітал подвоївся. По 5 літах оборот гуртівні дійшов до 3 і пів міліонів фр., а число членів гуртівні досягло цифри 150 кооператив. В 1930 р. до неї належало 1.400 кооператив, а оборот її виносив 755 міліонів фр. Власна продукція — 45 міліонів фр.

З нагоди ювілею гуртівня видала роскішну книжку-альбум, що представляє розвиток її діяльности та підприємств, які гуртівня провадить. Докладніше про гуртівню франц. споживчої кооперації напишемо іншим разом.

Польська споживча кооперація, згуртована в Пол. Союзі спож. кооперації „Сполем", в 1930 році виказала такі результати праці. За даними статистичних обрахунків число членів в спож. кооп-вах на день 31. XII. 1930 р. виносило 368.812 осіб супроти 370.860 осіб в тих самих товариствах на початку 1930 року. Прибуло протягом року 17.619, вибуло 19.667, отже загальний спад членства дає число 2.048 осіб, або 0.55 проц. стану на поч. року.

Загальні обороти спож. кооператив в 1930 р. виносять 165.525.054 зл.; зменшення становить 3.1 проц. Приймаючи на увагу значний упадок цін на артикули першої потреби, треба уважати зменшення оборотів скорше вартостевим, як кількосним. Підтверджується це зростом кількости склепів з 1.786 до 1811, що свідчить про розбудову кооп-в в господарському відношенні. Зросло також число працівників в кооперації із 4.557 до 4.622.

Поправа в оборотах пол. споживчої кооперації. В листопаді м. р. обороти споживчих кооператив і їх гуртівні „Сполем!" були кращі від попереднього місяця (жовтня). Коли в жовтні 1931 р. упадок оборотів в кооперативах виносив 16 проц., то в листопаді при ідентичнім порівнанні він виносив 14 проц. Для гурт. „Сполем!" порівнання випало ще корисніше. Упадок оборотів зменшився на 14 проц. в жовтні і тільки на 5.78 проц. в листопаді 1931 р. Взагалі, в більшому розмірі обороти падали в сільських кооперативах, а менше в міських. В містах споживчі кооперативи працюють на загал краще.

„Споживча кооперація" на Радянщині. На підставі даних московського „Центросоюза" стан споживчої „кооперації" на Радянщині на день 1-го жовтня 1931 р. (ц.-то в кінці господарського року) представляється слідуючо (цифри в дужках — дані з передроку):

Число кооператив — 45.455 (24.561).
Ч. членів (всіх) — 69 міл. (48,904.200).
В тім в с.-г. окр. — 45 міл. (32.212.800).
„ в міськ. окр. — 24 міл. (16.701.400).
Обороти кооп. виносили: 16.400,000.000 (супроти 12.200,000.000).

Обєктивність вимагає підкреслити, що кооперація на Радянщині, як це ми в свій час не проминули занотувати (гл. К. Р., за 1930 і 1931 р. р.), вже давно позбавлена самостійности і виконує ролю збюрократизованого роздільчо-апровізаційного апарату держави. Так, що в тамтешніх умовах не належати до кооперативи, значить часто зовсім не дістати ніяких засобів поживи. Ось чому „кооперація" на Радянщині може хвалитися такими успіхами. Не згадуємо вже про те, що населення СРСР. примусом заганяється до кооператив, як то було особливо в добі военного комунізму і за пізніших тенденцій того роду, подібно, як ще недавно заганялося селянство до колгоспів.

Друге засідання Міжнародного Комітету для міжкооперативних зносин. Міжнар. Комітет для міжкооп. зносин, котрого перше засідання відбулося в лютні м. р. відбув своє друге засідання в Женеві в днях 9. і 10. листопада під головуванням А. Тома в присутности делеґатів міжнар. Кооперативного Союза і делеґатів міжнар. сіл.-господар. Комісії. Крім того на засіданні були заступлені Економічний Комітет і Економічна Секція Союзу Народів, Міжнародній Сіл.-госп. Інститут і Міжнарор. Кооп. Гуртівня.

Комітет, висловивши бажання, як найскоршого повстання орґанів тісної співпраці між споживчою і сіл.-господарською кооперацією в кожній країні, де їх ще немає, а розвитку їх там, де вони вже існують, — ще раз пригадав своє попереднє доручення що до основування мішаних комітетів, спільних для обох згаданих видів кооперативних орґанізацій. Мішані комітети мали-б підготовляти й ініціювати безпосередньо співпрацю між кооперативами споживачів і продуцентів у себе вдома і евент. розтягати її на терен міжнародніх міжкооперативних стосунків тогож роду.

Як на зразок і приклад цього роду співпраці між сіл.-господарською кооп. централею і централею споживчих кооператив, комітет звернув увагу на Мішану Аґенцію, створену в 1921 р. Анґлійською гуртівнею споживчих кооператив і Союзом новозелянських молочарських кооператив з метою забезпечення збуту молочарських продуктів на анґлійському ринкові.

Комітет далі приняв ряд диспозицій, уможливлюючих уважніше стеження за розвитком актуальної тепер збіжевої проблєми, так, як вона стоїть нині в міжнародній економіці, і за зусиллями, направленими до її розвязання.

Заслухавши нарешті доклад, представляючий висліди анкети, переведеної після лютневого засідання Комітету, про орґанізацію торгівлі яйцями в імпортуючих країнах, Комітет тепер вирішив перевести таку саму анкету що до країн, експортуючих яйця, щоб потім перейти до квестії в міжнароднім маштабі.

Ціллю цих анкет є дослідження розмірів і головних напрямів міжнародньої торгівлі яйцями, щоб згодом — на підставі зібраних і статистично опрацьованих даних, установити: 1) розміри запотребовання на яйця з боку поодиноких споживчих кооперат. гуртівень і 2) можливости збуту яєць сіль.-господарськими кооп. гуртівнями. Вислідом цілої того роду дослідчої надзв. корисної праці, булоб винайдення можливостей і шляхів, котрі велиб до конкретної співпраці між усіма згаданими гуртівнями в напрямі безпосереднього і повного заспокоєння одніми потреб других.

На тому засідання покінчено.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

З господарського положення Польщі в грудні 1931 р. і в початку січня 1932 р. на тлі світової господарської ситуації. Зменшення продукції, споживання і оборотів, заломання цін на продукти рільництва і кредитовий хаос в цілому світі й на-далі залишаються основними ознаками характеризуючими положення в господарському світі, не виключаючи й Польщі.

Положення в рільництві (від кінця листопада 1931 до початку січня 1932). На світових збіжевих ринках після недавньої звишки, започаткована в листопаді 1931 р. знижка цін на головні збіжа тривала й на протязі грудня 1931 р. (з невеличкими ваганнями на деяких біржах). Причин знижки неможливо точно установити. Найправдоподібніше вона має психольоґічний підклад; — була вона нервозним реаґуванням на ріжні поголоски в більшости річево не узасаднені, що використовувалося в спекуляційних цілях. — Загальна госп. ситуація (упадок цін на світових ринках), а особливо зарядження богатьох імпортуючих держав, що утруднюють обороти девізами, поза тим зменшення консумції та стремління ряду країн до самовистарчальности (примус перемолу краєвого збіжа і т. п.) — все це сильно давило ціни сіл.-госп. продуктів ще більше вниз і створювало непереможні трудноші для збуту про-

дуктів сіл. господарства, зокрема збіж, що в першу чергу відноситься до Польщі.

Найбільше згадані утруднення відбилися на формуванні цін жита. Не зважаючи на зменшення світової продукції його, при сталому запотребуванню ціни жита не тільки не затримувалися на рівні цін з кінця листопада, але знижкували, навіть сильніше від цін пшениці. Знижкував і ячмінь та слабше овес.

Для ілюстрації наведемо кілька порівнюючих даних (в зл. за 100 кґ.):

Пшениця

	30. XI.—6. XII.	21—27. XII.
Чікаґо	17.80	18.24
Ліверпуль	20.07	19.07
Гамбурґ	23.68	22.50
Данціґ	26.10	25.16

Жито

	30. XI.—6. XII.	21—27. XII.
Чікаґо	17.35	16.82
Ліверпуль	—	—
Гамбурґ	28 36	27.49
Данціґ	27.10	27.15

Ячмінь

	30. XI.—6. XII.	21—27. XII.
Чікаґо	20.02	20.20
Ліверпуль	—	—
Гамбурґ	20.08	19.08
Данціґ	26.50	25.70

Овес

	30. XI.—6. XII.	21—27. XII.
Чікаґо	16.28	15.39
Ліверпуль	22.76	22.08
Гамбурґ	15.98	14.40
Данціґ	24.36	24.36

В початку січня трохи звишкувала пшениця. Жито — без змін, як рівнож і інші збіжа.

В Польщі тенденція за тойже час знижкова, з винятком жита, для всіх збіж, та ще крім вівса на варшав. біржі, котрий в кінці грудня (по знижці в 2 тижні) навіть звишкував, не досягши одначе рівня цін з середини листопада. — Ілюстрацією до цього служить нище наведена таблиця за грудень (в злотих за 100 кґ.):

Пшениця

	I. тиж.	IV. тиж.
Варшава	28.85	27.75
Познань	24.90	24.55
Львів	25.50	25.37

Жито

	I. тиж.	IV. тиж.
Варшава	27.25	27.25
Познань	27.25	27.25
Львів	26.50	26 50

Ячмінь

	I. тиж.	IV. тиж.
Варшава	26.62	26.50
Познань	27.35	26.25
Львів	24.25	23.25

Овес

	I. тиж.	IV. тиж.
Варшава	24.28	24.00
Познань	24.58	23.42
Львів	25.25	23.75

В початку січня ціни пшениці і жита трималися на рівні цін з останнього тижня м. грудня 1931 р. Ячмінь (у Варшаві) і овес (у Познані) сильно знижкували.

Порівнюючи ціни збіж в Польщі з закордонними, бачимо поважну ріжницю між ними: ціни в Польщі є о много вищі. Це відбилося, як побачимо нище, на експорті, який не калькулюється і тому значно змалів у відношенні до 1930 року. Ба, що більше, виявилася навіть потреба довозу пшениці і жита, який у відношенні до 1930 р. відсотково (хоч і не в абсолютних даних), сильно скочив вгору. Як доносить щоденна преса, знова довезено з закордону в кінці січня 6.000 тон пшениці.

Характеристично і те, що хвилево притихли галасливі вигуки про надмір збіж в краю, котрі зчиняються звичайно перед кожною небезпекою знижки цін збіжа, щоби в той спосіб спонукати Державні Промислово-збіжеві Заклади до інтенсивного інтервенціонізму, ц.-то до запупу мнимого надміру збіж, як то мало між іншим місце з початку січня біжучого року.

Вивіз збіж (разом з мукою в перечисленні на зерно) був за листопад 1931 року слідуючий (в порівнанні до тогож місяця 1930 р.):

	Пшениця		Жито	
	привіз	вивіз	привіз	вивіз
1931	2 122	4.867	973	8.493
1930	249	19.866	2	31.167

	Ячмінь		Овес	
	привіз	вивіз	привіз	вивіз
1931	—	28.796	—	167
1930	10	14.933	—	281

Отже вивіз пшениці і жита поважно зменшився, при одночасному збільшенні їх довозу, збільшився тільки вивіз ячменю.

За 4 міс. (від серпня до листопада) 1931 р. вивезено з Польщі: пшениці — 8.938 тон (в 1930 році за той-же час — 36.150 тон), жита — 39.814 тон (в 1930 за той-же час 164.112 тон). Упадок екс-

порту — на протязі чотирьох місяців і в порівнанні з передминулим роком увидатняеться ще більше.

Сітуація на ринках худоби і безрог в Польщі весь час знаходиться під знаком сильної і глубокої депресії. Під впливом упадку купної сили населення і в звязку з експортовими трудностями ціни були не тільки далекі від поправи, але в грудні пішли далі вниз.

Худоба в Познані в кінці грудня 1931 р. (в злотих за 100 ґк. живої ваги):

	Ціна	упадок в % до VIII. 31 р.
воли	55,50	46
корови	51,10	36
ялівки	50,92	39
телята	60,30	45

Найбільше впали в ціні воли й телята. Для порівняння наведемо ціни за грудень 1930 і 1929 року, щоби більше відзначити розміри катастрофи:

	1930	1929	Упадок в проц. до цін 1929 р.
воли	112,50	129,38	59
корови	116,75	120,38	58
ялівки	114,63	123.70	59
телята	120,69	173.06	65

Не без впливу на ціни худоби був також факт зросту рогатої худоби що до кількости, як бачимо з таких даних: Рогата худоба: 1931 р. 9,782.000; 1931 р. 9,400.000; приріст 3%.

На ринку безрог бачимо ту саму картину з яскравіше виявленою знижковою тенденцією, особливо коли порівнювати ціни з грудня м. р. до цін з тогож місяця 1930 або 1929 року. Середня ціна всіх родів безрог в грудні 1931 року (зл. 89,75 жив. ваги) в порівнанню до 1930 року є нищою на 33 проц., а у відношенню до цін 1929 року вона становить всього лише 33 проц.

За головну причину такого сильного упадку цін на безроги (поруч з експортовими трудностями) загально уважається сильний що до кількости зріст продукції (годівлі безрог) за рік, який виносить 17 проц., як це видно хочби зі слідуючого зіставлення, котре відноситься до живого інвентаря с. господарств:

Безроги: 1931 р. 7,314.000 шт.; 1930 р. 6,047.00 шт.; приріст 1,267.000 або 17%.

Факт цей стоїть в очевидній залежности від упадку цін збіж, котрі отже йдуть на годівельні цілі (безроги й худоба).

Другою причиною небувалої знижки цін живих безрог є сильне в дуже швидкім темпі скорчення вивозу особливо до Відня (на 47 проц.) і до Праги (на 68 проц.), через що продуценти здані є на виключну залежність від внутрішнього ринку. Останній (а зосібна мясний ринок), завдяки ослабленню купної сили широких мас споживачів, дуже зіщуплів що до своєї поємности, не можучи і в малій части поглинути подачі.

В ділянці бекониярського експорту сітуація є краща. Вивіз беконів з Польщі зростав аж до грудня 1931, зовсім не зустрічаючи для себе штучних митних утруднень. І так за перший півpік 1930 вивезено було беконів на 107.730 цетн. (180.000 шт. жив. свиней), тоді як за той-же час 1931 р. вивіз осягнув 276.917 цетн. (462.000 жив. безрог); отже зріст експорту виносить 257 проц. — Зауважимо, що вивіз шинок за той-же час зріс на 300 проц.

Одначе в грудні 1931 р. зазначився упадок вивозу беконів з одної сторони, а з другої появилися на виднокрузі обяви митних утруднень; початок в цьому відношенні зробила Ірляндія. Сам по собі цей факт не мав би значіння сильної загрози для пол. експорту, бо з огляду на високу якість ірляндських беконів, польські бекони майже не знаходять збуту на ірляндському ринкові. Вивіз беконів з Польщі до Ірляндії становить всього лише 5 проц. цілого пол. експорту. Побоюються однак, щоб митних барієрів, котрі ширяться і зростають, як пошестні хороби, не почали заводити у себа на бекони також інші держави. Недавно дементована була, приміром, поголоска, ніби-то Анґлія має завести у себе мита на бекони. В кожному разі немає певности, що так не станеться; скорше чи пізніше може до того прийти і в Анґлії.

Торговельний білянс Польщі активний. В грудні 1931 р. вивезено було із Польщі 1,496.735 тон вартости 117.818 тис. зл., привезено — 220.321 тон вартости 91.076 тис. зл. Додатне сальдо виносило за останній місяць м. р. — 26.742 тис. зл.

Цілий 1931 рік замкнено рівнож додатним сальдом у висоті 412.155 тис. злотих. Рівняючи до попередніх років, воно є найбільшим, але осягнене тільки завдяки дуже сильному зменшенню привозу (при одночасному зменшуванні й вивозу).

Для ілюстрації упадку експорту та імпорту Польщі за останніх три роки приведемо тут відповідні дані (в міл. злотих):

	Визіз	Привіз
1929	2.813	3.111
1930	2.433	2.246
1931	1.878	1.466

Вигляди для поль. експорту взагалі не рожеві і дедалі погіршуються, бо майже всі держави поволі ізолюють себе, стремлючи до господарс. самовистарчальности, високими митними кордонами від сусідів.

Чехословаччина також заміряє обмежити привіз дерева і вугля з Польщі. Слідом за Францією, котра вже обмежила контингент довозу вугля (м. ін. і з Польщі; гл. „Кооп. Респ." за січень б. р.), йде й Чехословаччина, котра, як доносить госп. преса, має незабаром оголосити нові зарядження, утруднюючі і обмежуючі привіз камінного вугля і дерева з Польщі. ЧСР. була досі поважним відборцем вугля з Польщі; в 1930 році вона імпортувала біля 7 і пів міл. квінталів пол. вугля, вартости около 27 міл. злотих. Що до дерева, то вивіз сирівця з Польщі до ЧСР. осягнув в тому ж році приблизно 11 міл. злотих.

Так, що раз зростають експортові трудноші Польщі. До того слід ще зауважити, що і інші держави передбачають у себе ріжні можливости обмеження довозу вугля, що також загрожує польському експортові. Так Радянщина покликала спец. комітет експертів для дослідження справи заступлення камінного вугля деревом. Подібні тенденції, підпирані урядово, помічено й у Латвії. З реалізацією тих замірів ринок збуту для пол. вугля ще більше звузиться. В Німеччині м. ін. вугл. синдикат домагається підсилення митної охорони та заведення контингенту для закордонного довозу вугля.

Скільки Польщі коштує демпінг? Заграничний вивіз з Польщі вугля, цукру, нафти і т. п. є, як відомо, стратний. Щоб тільки не стратити ринків збуту, держава доплачує за ці продукти річно приблизно 600 міл. зл., які зайвим тягарем лягають на ціле населення Польщі, бо страти на демпінгу мусить покривати воно, платячи у себе вдома за тіж продукти високі ціни — вищі від закордонних.

Зменшення золотового і девізового запасу в Пол. Банку по даних „Курєра Польського" за останні два роки є дуже поважне, навіть загрозливе. Коротко-термінове задовження Польщі котре з 2 міліардів на 1. I. 1930 р. впало до нині на 300 міліонів злотих, потягнуло за собою зменшення золото-девізових запасів пол. скарбу, які пішли на їх покриття. Так, що ці запаси зменшилися за останні два роки майже на 50%, а саме з 1.200,000.000 зл. зійшли на 675,000.000 зл. і то не зважаючи на додатне сальдо торгов. білянсу у Польщі. Зменшення експорту під тим зглядом може бути дуже небезпечним.

Продукція оцту в Польщі. В Польщі існує 180 оцт. фабрик затруднюючих понад 500 робітників. Від 1920 року, коли вироблено було 300.000 літрів оцту, продукція його стало зростає, осягнувши в 1930 р. 2,000.000 літрів. Консумція оцту в Польщі виносить около пів літра на особу (за границею 2 л.). — Поважну конкуренцію для оцтарень роблять фабрики для виробу оцтової есенції. Недавно урухомлено оцтарню на півн. зах. землях. Український приватний промисл, ані кооперація не звернули досі уваги на цю ділянку праці, бо не маємо ні одної української оцтарні, хоч власний ринок збуту є.

Що буде з приватними горальнями? Чи дійсно вони припинять працю в кампанії 1932/33? Якби такий факт стався, ми зі свого боку моглиб його тільки привітати. — „Газета Гандльова" (1. II. 1932) принесла вістку, стверджену, як каже, понад усякий сумнів, що міністерство скарбу опрацювало проєкт на підставі котрого буде здержаний закуп всіх контінґентів для приватних с.-г. горалень в кампанії 1932/1933, що означає замкнення їх на цілий сезон. Другий проєкт торкається змонополізування виробу горільчаних мішанок. Причиною цих проєктів є факт, що сам спіртовий монополь посідає під цю хвилю 700 тис. гектолітрів спірту — ц. то запас, що вистарчає на покриття цілорічного запотребування Польщі. Мін-во скарбу отже хоче покрити ці запотребування з існуючих вже запасів, очевидно без шкоди для своїх прибутків від цього монополю (які, до речі згадати, стало зменшується, бо люде за браком гроша, обмежують свої видатки на алькоголь), а ще більше мабуть зі зглядів т. зв. ощадностевих, до чого спіртовий монополь є змушений, не маючи

змоги закуповувати цілої краєвої горільчаної продукції. Хоче т. ч. заощадити коштом приватного виробництва. Сумніваємося, чи до цього дійде, бо загрожені підприємці забили гостро на трівогу.

Видобуття і збут горішньошлеського вугля в грудні 1931 р. виносило 2,293.790 тон (в листопаді м. р. — 2,724.199 т.). З тої кількости вивезено загалом з провінції 1,983.085 т. (в IX. м. р. — 2,435.767 т.), з чого за границю — 942.181 т. (в лист. м. р. — 1,156.230 т.). Запаси — 1,761.778 т. (1,689.555).

Упадки (банкроцтва) фірм в 1931 р. в Польщі. Протягом 11 місяців минулого року оголошено було загалом 668 упадків підприємств. На підставі провізоричних даних остаточна кількість їх за цілий 1931 рік переступить дещо 700 випадків, ц.-то буде майже дорівнювати числу упадків в 1930 році, коли осягнено було цифру 748. — На протязі 11 місяців 1931 року оголосило упадок:

36 акційних спілок,
92 спілок з обмеж. відповідальністю,
33 кооператив,
99 фірмових і командатних спілок,
409 одноособових підприємств.

Табличка сама промовляє на користь кооператив, які мають всі дані як найкраще перетривати крізу.

Короткотермінове задовження самоврядувань в Польщі, як усталено на засіданні самоврядної комісії при Президії Ради Міністрів (28. I. б. р.) з участю представників всіх самоврядних союзів, виносить 280 міл. злотих, з чого більша часть припадає на міста.

Поділ вивозового контінґенту дерева з Польщі до Франції, котрий усталений в квоті 22 217 тон за перший квартал б. р. поділено дня 5. січня б. р. в той спосіб, що адміністрація державних лісів вивезе 40 проц., а приватні підприємства і лісовласники 60 проц. тої кількости.

Заборженість сільського господарства в Чехословаччині. Сучасна кріза дає відчути свій вплив на збільшенню заборжености сільського господарства в Чехословаччині. Це є дуже природній наслідок падіння цін на сільсько-господарські продукти — падіння, яке сприяє зменшенню продукції та зниженню потреб хліборобського населення.

Щоб уявити собі менше-більше точно цю заборженість, ми можемо базуватися на сумах позичок, уділених сільсько-господарськими кредитовими кооперативами кампелічками — (чеські райфайзенки) та Округовими кредитовими касами, — виходячи з того, що майже цілу клієнтелю в цих установах творять хлібороби.

Заборженість сільського господарства в кампелічках в р. 1930-му досягла 3,7 міліярдів чехословацьких корон (проти 2,4 міліярдів в р. 1927-му); заборженість в округових кредитових касах досягла в р. 1930-му більше, ніж 3,1 міліярди к. ч. (проти 2,1 міліярди з року 1927-го); взагалі, заборженість сільського господарства в вище згаданих установах досягла в р. 1930-му 6,8 міліярдів к. ч. (проти 4.5 міліярдів к. ч. в 1927 році).

Але ця заборженість мусіла би бути збільшеною, після думки „Часопису сільсько-господарських кооператив" (орґан Центрального Союзу сільсько-господарських кооператив в Празі), ч. 45, 1931, приймаючи на увагу, що сільське господарство користає з позичок не тільки в цих кредитових кооперативах, але також у приватних осіб та установ. Однак треба памятати, що вище згадані кооперативи, уділивши 6,8 міліярдів к. ч. позичок, розпоряджали приблизно 9,5 міліярдами к. ч. вкладів, та що є особи, які одержали позички від кооператив, маючи вкладки в тих-же кооперативах. Наслідком цього зменьшується й заборженість сільського господарства. Можна думати, що це зменшення рівняється заборжености сільського господарства у приватних осіб та інституцій. Ось чому, заборженість сільського господарства, визначена сумою 6 8 міліярдів к. ч. (що відповідає 72% зроблених вкладів), є близька до дійсности. Але й ця заборженість дуже тяжка для сільського господарства. Чехословаччина знаходиться в сприятливіших економічних умовинах, ніж її сусіди і тут очевидно не дійде до перейняття державою боргів сільського господарства. Однак проблема раціональної орґанізації сільсько-господарського кредиту є для уряду Ч. С. Р. важливим питанням дня. **С. Б-ський.**

Задовження світу. Після даних німецького Інституту для досліду конюнктур, самі лише політичні (воєнні) довги цілого світу рівняються капіталові вартости брутто 54,6 міліярдів нім. марок. З цього 33 міліярди нім. марок припадає на репараційний довг (брутто) самої Німеччини, а довги управнених до репарацій держав, головно на річ Сполуч. Держав Америки, виносять по відрахованню взаїмних зобовязань 26.8 міліярдів нім. марок.

Найбільше користає зі сплати повоєнних довгів Америка, котра наприклад, як би не було мораторії, то за той час поки триває остання, одержалаб одних тільки процентів і припадаючих рат 253 міл. долярів.

Світове безробіття по даних Міжнародн. Бюра Праці на день 15. грудня 1931 року представлялося в слідуючих числах:

Німеччина	5,349.000	приріст за рік 34%
Анґлія	2,572.000	приріст за рік 12%
Італія	909.230	приріст за рік 63%
Польща	259.626	(тепер 309.200) 24%
Австрія	273.658	приріст за рік 38%
Франція	123.000	приріст за рік 566%
Голяндія	105.671	приріст за рік 92%
Ч. С. Р.	88.600	приріст за рік 45%

З ПРЕСИ.

Політична преса про кооперацію. За додатне під кожним оглядом явище уважаємо те, що наша політична преса все більше виявляє зацікавлення кооперацією, впливу якої на цілість життя нашого національного орґанізму годі вже не добачувати. Наш журнал не оминув згадкою ні одного з поважніших, гідних уваги голосів преси про наш рух.

В останніх днях принесла нам, поза дрібними хронікальними нотатками, політична преса кілька статтей про кооперативні справи.

„Новий Час“ (ч. 19 з січня 1932 р.), помістив статтю А. Чайковського про справді болюче і все живе питання про брак в кооперативах постійної контролі, котру в першій мірі обовязані переводити покликані загальними зборами кооперативи орґани місцевої контролі — Надзірні Ради і Контрольні Комісії. Так важні функції у нас справді занедбуються, з чого плине богато хиб і недомагань нашого руху. Автор на нашу думку правильно змалював картину зявища з усіма його фатальними наслідками. Він добре знає місцеві обставини і яскраво представив психольоґію місцевих кооп. діячів, не вказавши однак на джерело всього лиха, що коріниться, на нашу думку, в слабо розвинених в нашому народі (а в першу черґу в інтеліґенції) почуття громадянськости і гром. відповідальности.

Дісталося подорозі й контролі, переводженої з рамени центральних установ, котру автор уважає чомусь паперовою. Він не потурбувався ілюструвати своє твердження прикладами, ба й не зупиняється над ним довше — бодай стільки, як над хибами льокального нагляду. І може, як би він задав собі труду розібрати й це питання, то його твердження не вражалоб так прикрою голословністю та булоб дещо й скоріґоване й більш зпрецизоване.

Далі автор статті (А. Чайковський) уболіває над нерозмежованістю в торгівлі сфер діяльности кооперації й приватної торгівлі, що „підставляють собі ногу“ і відносить це також на рахубу недостачі контролі. Постановка самої справи і звязок її з контролею вельми дивний. Тут автор виявив хибний погляд на дійсну природу і мету кооперації, не кажучи вже про те, що справа, якої він торкнувся, зовсім не лежить в сфері контрольних функцій тої чи іншої, ба жадної установи, тільки далеко поза сферами їх впливів — на полі конкуренційної боротьби двох засад, систем, світоглядів, яких ніде ніколи не пробувано і мабуть не вдасться погодити — хоч би й теоретично.

Від 42. числа (за 1931 р.) почавши, популярний католицький тижневик „Правда“ (орієнтації Василіян і еп. Хомишина), друкує довшу працю невідомого автора під заголовком: „Кооперація і наше становище до неї“. Є це цикль теоретичних статейок і історично-статистичних оглядів кооперативного руху на західно-укр. землях під Польщею (гол. в Галичині). Написані з катол. становища дуже тенденційно. Автор знаходить поруч позітивних богато (чи не більше) неґативних рис, які гостро критикує не завсігди справе-

дливо і обєктивно, одначе не без слушних помічень і завваг. На загал висловлює ті самі погляди, що перед двома роками висловлені були в „Новій Зорі" — органі тогож таки католицького напрямку, і про які ми в свій час інформували наших читачів („К. Р." за 1930 рік).

Докладніше зреферуємо зміст згаданої праці по закінченні її друком, коли можна буде судити про цілість.

„Нова Хата" помістила в ч. 1. за січень 1932 р. статейку Е. Вербицької під заголовком: „На організаційні теми", яка вповні заслуговує на те, щоб не бути поминеною й фаховою кооперативною пресою. Тому передруковуємо її в нашому журналі. Статейка в сконденсованій формі представляє значіння кооперації в суспільстві, вносячи навіть дещо нового. Е. В. пише:

„У стремлінню за краще завтра людство опановує землю, воду і воздух. У стремлінню за краще завтра омотує землю сітками водопроводів, телеграфів, телефонів, радія — поборює простір, зближає до себе народи. Людство йде нестримним кроком вперід, іде збірно, організовано, доцільно. Хоч виходить із ріжних орієнтацій, хоч творить ріжні угруповання, то все таки його ціль це поправа життя-буття як не сучасного, то принайменше будучого покоління. В тім цілий змисл життя.

На поступ у людському житті складаються ріжні чинники як праця — чинник, що зробив чоловіка паном землі, ініціятива — незаспокоєна потреба все кращих форм існування, зорганізованість — доцільне розділення праці між поодинокими людей і здатність саможертви — здібність працювати для вищих цілей як своя власна користь — праця для других.

Коли придивимося тим усім чинникам, то одним чи не найважнішим є зорганізованість.

Зрізничковане людське життя спричинило ріжні напрями в організуванні. Певні угруповання людей творили програми, яка форма правління булаб найдогіднішою і найсправедливішою. Щоби здійснити свою програму вони старалися захопити владу в держаі і в цей спосіб зорганізували симпатиків даної програми політичні партії. Боротьба за кращі умовини праці покликала до життя професійні організації, боротьба за свобідний розвій кожного народу, за знесення національного гнету витворила національний рух, а боротьба за самостійне економічне становище, за усунення визиску в дорозі обміну створила рух кооперативний.

Зорганізованість - солідарність, як каже визначний економіст Шарль Жід це гасло нашого століття. В минулому столітті таким гаслом були слова: вільність, рівність і братерство. Але вільність заквестіонували фільософи, рівність природники, а братерство само життя. Таким кличем у цім столітті є слово солідарність — організація. Дезорганізація між ріжними елементами, з яких складається індивід — це його смерть.

Колиж придивимося до життя нашого народу, до його положення, то ці всі потреби на працю, зорганізованість, ініціятиву і працю в користь нашої суспільности більші, чим в когонебудь другого. Але сама праця, ініціятива, жертвенність без зорганізованости, принесе для нашої суспільности малу користь. Якщо другі народи стоять вище від нас, то лише тому, що вони багато більше над собою працювали і вони богато краще зорганізовані.

Перед кожною працею мусить бути поставлена ціль, а це — всестороннє опановання нашого життя, бо тільки тоді можлива наша независимість.

Нема в людини місця на культуру, бажання піднести свій духовий рівень, якщо в неї нема що їсти, якщо ціле її єство заняте лише буденщиною, якщо вона живе лише, щоби здобути собі прожиток. Цілу її істоту шарпають дрібні клопоти, обертають у нівець її здібности, придавлюють мозок. Із того бездонного трагізму здається немає виходу, якщо вона зорганізованістю — спільним свідомим стремлінням до поправи свого положення сама собі не порадить у лихові.

Підставою розвитку народу — сильна економічна підстава народу.

Ми мусимо зуміти витворити громадське майно і вміло ним орудувати.

Засіб до цього кооперація — а її ціль: усунути визиск мас посторонніми елементами.

Цею працею однак крім цього, що ми осягнемо базу для розвитку народу і дамо працю тепер безробітним одиницям, ми ще придбаємо й інші добра.

Через свою належно зорганізовану працю ми навчимося працювати для нашої суспільности, навчимося бути відвічальними за громадську роботу, навчимося завідувати громадським

майном і скріпимо наші взаємини найсильнішими, бо ідейними звязками.

На кооперативнім конґресі у Відні (1930 р.) сказано, що три четвертини майна цілого світа мають у своїм розпорядженні жінки. Колиж розпоряджаємо такою частиною майна нашого народу, то мусимо вміти ним господарити і бути за нього відвічальними перед будучим поколінням.

Колиж що до того стоїть перед нами так велика ціль, то чи вільно нам до неї не йти?

Календарна дискусія. У різдвяному числі „Діла" за б. р. п. Сіміліс ((Кедрин-Рудницький) помістив статтю про заміну юліянського календара на григоріянський, опираючи свій постулят на арґументах національно - політичної, церковної і м. ін. господарської натури.

Стаття викликала оживлену дискусію на стор. самого „Діла" і в інших часописах, при чому понад сподівання більшість дискутантів (д-р Олесницький Ю, д-р Годований С., і В. Остапчук), висловилася за перехід на григоріянський календар. Проти цього хоч і не з засадничих мотивів озвався голос з Волині (В. Островський). — Між усіма голосами замітно виділяється своєю послідовністю погляд представника низів, висловлений начальником громади в с. Кривеньким В. Остапчуком, котрий пішов як найдалі, бажаючи не лише переходу на давно принятий у всьому цивілізованому світі календар, але й зрівнання, згл. скорочення числа свят. Його погляди, полемізуючи з В. Островським, підперла „Нова Зоря" (ч. 6. з 28. І. 1932), орґан католиків, т. зв. західників.

Економіка в святочному числі „Діла" з дня 7. І. 1932. Різдвяне число „Діла" принесло дві статті на економічні теми: Е. Храпливого „Минулий рік у світовому господарстві" та В. Несторовича „Польський експорт та внутрішній ринок". Перша стаття пригадує відомі нашим читачам важніші події і факти, які зайшли в мин. році в екон. світі і які складаються на загальний образ сітуації в світовому господарстві, що переходить крізу. Автор кінчить надією, і нічим впрочім не обґрунтованим твердженням, що 1932 р. буде переломовим у розвитку крізи, бо сильнішого її напруження життя вже не зможе витримати. Додатною в цій статті рисою уважаємо те, що автор на цей раз був більше стриманий, ніж в попередніх своїх статтях в томуж часописі, що до осудів про засадничі квестії (господарський лібералізм, госп. статизм і т. п.) і що до господар. гороскопів на майбутнє, звичайно песимістичних, обмежуючись обєктивним констатуванням фактів, від чого стаття і читачі більше зискали. Друга стаття звертає увагу на фатальну сітуацію і ролю пол. демпінґу, що приводить до загального зубожіння населення Польщі і до корчення внутр. ринку, котрий є единим твердим і певним ґрунтом для господарського відродження країни, а в першу чергу східних укр. теренів. Селові, як головному консументові в Польщі і на наших землях мусить бути дана можливість господарської відбудови, взможення його консумційної здібности і тим самим — поемности внутрішнього ринку, единої здорової і твердої основи господ. розвитку Польщі.

Журнал „Рідна Школа" (ч. 3. за 1932 р.) пише, що: „Рідна школа" вводить навчання кооперації. Як відомо, рішенням останніх Загальних Зборів „Р. Ш." введено кооперацію в програму рідношкільного виховання, йдучи таким чином з духом часу, який робить кооперацію могучим чинником відродження господарства взагалі, а таких народів як наш особливо. Для улекшення навчання кооперації вже в біжучім шкільнім році Гол. Управа „Р. Ш." увійшла в порозуміння з Ревізійним Союзом Українських Кооператив (РСУК), який згодився своїм коштом перевести заочний (кореспонденційним) способом підготовку учительства „Р. Ш." до ведення коопп. навчання і виховання молоді в дусі високих засад кооперації. В заочному курсі розсилає РСУК, що місяця подрібний „методичний порадник" з готовим матеріялом для розмов з молоддю на кооп. теми, а крім того, незалежно від порадника йдуть систематичні виклади з теорії та історії кооперації (8 викладів), за якими прийдуть 4 виклади з рахівництва шкільних кооператив. З метою перевірки, як на практиці відбувається навчання кооперації у львівських школах „Р. Ш.", відбулася дня 31. грудня 1931 р. в домівці Гол. Управи „Р. Ш." під головуванням дир. В. Кузьмович і при участи представників РСУК нарада управителів львівських шкіл „Р. Ш.". Нараду започаткував референт фахового шкільництва „Р. Ш." інж. Лучишин, зясуванням ваги самої справи, почім дир. РСУК О. Луцький виложив становище кооперації та привітав почин „Р. Ш." як високогромадський, що в результаті скрі-

пить моральні звязки між кооперацією та „Р. Ш.". Д-р Коберський (від управи заочного курсу) обговорив хід вишколу учительства шляхом заочного курсу та його деякі недомагання. По переведеній річевій дискусії нарада закінчилася підкресленням ваги величезної в історії „Р. Ш.", дуже помітної події якою є введення кооперативного навчання. Ухвалено відбути в близшому часі спеціяльну конефренцію самих учителів, що вчать кооперації. Замітною була заява секретаря Гол. Управи „Р. Ш." д-р М. Коновальця, що Гол. Управа взажає справу надзвичайно важною і з цілою енерґією буде переводити її в життя. „Рідна Школа" тоді матиме теж щирого друга в кооперації, що вийде тільки на добро обом сторонам, які мусять себе взаїмно доповняти і підпирати.

СЕРЕД КНИГ.

Renatus. „Die zwölfte Stunde der Weltwirtschaft", München, C. H. Beck, 1931

Автор цієї книжки є добрим знатоком фінансового стану Европи й Америки. Обговорюючи причини світової кризи, він кладе головний натиск на державні задовження, які тиснуть господарства усіх держав, лягаючи на них у виді нечуваного податкового обтяження. Хоч у 1924 році зредуковано суму міжантантських довгів з 87 міліярдів до 37 міліярдів, то мимо всього загальна сума всіх державних довгів виносила в 1929 р. названу вище цифру 210 міліярдів. Автор пише:

„Опроцентування сум 210 міліярдів не є дрібницею навіть для всесвітнього господарства. Чи хоч тепер почнуть розуміти, чому то у всіх фабричних бюрах пріють над калькуляціями, також у тих краях, де нема соціяльних тягарів? Чи почнуть розуміти, чому власники ґрунтів мають хвилі розпуки, коли цілком поважно розважають, чи не краще подарувати кому свою посілість, замість рік за роком вкладати туди свою працю, не маючи за це навіть покриття голих коштів? Коли одні шукають картельних умов, другі добиваються митних охорон, не здаючи собі справи з того, що всі такі ліки мають силу тільки в першому моменті, а б другому ще збільшують лихо, якому мали зарадити?"

В іншому місци автор веде такий хід думок від своєї основної тези:

„Отже повоєнне господарське життя находиться серед зовсім відмінних відносин, як довоєнне. Воно мусить випрацювати не лише ренту на свій власний капітал, але ще й ренту і амортизацію мертвого довжного капіталу. Одинокою позицією, яку можна зменшити (?) є кошти праці (— автор забуває про саму ренту капіталу і підприємницькі зиски — Ред. К. Р.). Тому, що зменшити кошти праці по добровільній згоді не вдасться (цього не допускають організації робітництва), отже на поміч кличеться техніку. При допомозі машин зменшується ролю праці взагалі у виробництві. Капітал на машини находиться у достататочній (кредитованій) мірі: це є той самий капітал, що його сплачено на рахунок довгів. Але тому, що участь праці (а тим самим зарібки робітництва зменшено), а крім того і податкова власть теж натискає на доходи з праці, щоби зібрати гріш потрібний на сплату довгів, отже в результаті паде споживча сила населення, не маючи змоги сконсумовати надміру продукції. Так появляється парадоксальний образ сучасної кризи: нужда серед надміру."

Про ярмо державних довгів говорить автор близше таке: Коли в Англії підчас війни державний довг підніс в одинацятеро, а в Спол. Державах у 20-теро, це помноження довгів на жаль звернуло на себе за мало уваги, підчас коли німецький нарід в часі інфляції мусів на власній шкірі відчути, що народнє господарство не в силі видержати такого обтяження. За давніших воєн тягар довгів не становив далеко такої частини всього продуктивно працюючого капіталу, як по світовій війні. Нинішнє світове господарство, каже Ренатус, є поставлене перед завданням, стравити цей тягар довгів, але це за важкий тягар; господарство саме, в консеквенції цієї самозаховаввчої тенденції, викреслило частину цих довгів, а саме у формі інфляції в середущій Европі та большевизму в Росії, через що загальна сума зменшилася значно. Все таки остало довгів у сумі, як сказано, кругло 210 міліярдів марок.

„В кожнім разі переборення сучасної депресії є можливе лише від сторони державних бюджетів, це є законодавцем держав-вірителів, коли він створить законні передумови для того, щоби були зменшені державні бю-

джети, нині всюди надмірно вишрубовані. Ця редукція бюджетів мусить зачатися всюди від позиції „публичні довги.“ Тільки через редукцію цієї позиції може бути широким масам повернена закупочна сила необхідна для оживлення конюнктури.“

Це є остаточні практичні висновки автора. Очевидно, звернувши всю увагу на один з чинників, що спричинили крізу, публичні тягарі, автор надав своїй книзі дещо однобічний характер, відсуваючи з під уваги такі чинники, як митні війни, ножиці цін виробів промислу і сільського господарства та монопольні ціни (картелів і приватних монополів), що все разом теж підриває закупочну силу населення і спричинює періодичні кризи. Та книга мимо того дуже цінна.

Franciszek Magryś. Żywot chłopa-działacza. Opracował Dr. Stefan Inglot, z przedm. Prof. Dr. Fr. Bujaka. Lwów, Biblioteka dziejów i kultury wsi t. 1., 1932. 8⁰ **ст. XVI + 236. З ілюстраціями.**

Для нас, для нації, якої переважна частина живе з хліборобства, праця над піднесенням села на вищий позем духової і матеріяльної культури мусить бути основним завданням. Так воно і є. Ряд установ, створених протягом останніх 60 літ працює в тім напрямі з більшим або меншим успіхом. А успіх цей залежить не лиш від скількости вложеної праці, а у великій мірі ще й від підібрання відповідної методи праці.

На те, щоб знайти ті методи, треба село пізнати. Треба основно пізнати джерела, підстави і шляхи його дотепершнього розвою, його теперішній стан, хиби і браки дотеперашньої роботи, потреби і стремління, а передовсім душу і психіку села. Ведуть до цього дві дороги: через наукове дослідження села і через спомини, дописи і звіти з місць та інші способи громадження фактів і вияву настроїв та поглядів самих селян. Обі дороги у великій мірі взаїмно доповняються.

У нас для основного пізнання села не богато зроблено; не лише тому, що брак нам для цієї справи зрозуміння, що брак і фондів на видання відповідних творів, але ще й тому, що більшість наших праіцвників над поступом села з того села вийшла, удержує з ним живий звязок і духовий контакт та наразі не відчуває потреби такої дослідної праці. В цьому джерело недомагань нашої роботи, але почасти й розвязка незрозумілої для чужих загадки, чому між нашою інтеліґенцією і селом таке взаїмне довіря, та чому успіхи нашої праці над поступом села подекуди значно більші, як успіхи праці сильно субвенціонованих чужих орґанізацій.

Та це не значить, що нам таких дослідів не треба. Видвигнула потребу їх як-раз теперішня кріза. Захопила вона і захитала частину наших місцевих і повітових установ лише тому, що не вросли вони своїм корінням глибоко в ґрунт, що бракло їм його відживчих соків, бо їх провідники цего ґрунту не знали і не зуміли до нього примінитися.*)

У Польщі поважним осередком наукової праці над пізнанням села є рільничий інститут у Пулавах, що видав досі кількадесять цінних томів „Пулавської Бібліотеки“.

Живу діяльність в тому напрямі розвинув передовсім знаний польський учений, проф. львівського університету д-р Франц Буяк. Кромі власних монографій сіл, видав він ще перед війною спомини діяльного селянина, війта з села Дзікова, Яна Сломки, які в 1929 р. вийшли другим накладом.[1]) Відгомоном їх були видані у 1925 році спомини селянина Курася.[2]) У цьомуж році розписує проф. Буяк анкету: „шляхи поступу польського селянина“, а в слід за тим другу, якої цілею було устійнити теперішний стан дрібного господарства. Богаті матеріяли є вже в опрацьованню.

Недавно вийшла з друку нова цікава книжка, як перший том „Бібліотеки історії і культури села“, спомини громадського писаря і сільського діяча зі села Гандзлівки, в ланцуцькім повіті, Франца Маґриса,[3]) з передмовою проф. Буяка, творця „Бібліотеки“, а під редакцією його учня д-р Ст. Інґльота.

Автор споминів (нині 85 літній старець) самоук, що від бідного зарібника дійшов власною працею до 15 морґів ґрунту, а при тім ціле своє життя працював над культурним і господар-

*) Потреба такого знання і дослідів у нас що раз то гостріше відчувається, але бракує поки що фахових рук до тої праці. — Ред.

[1]) Jan Słomka, Pamiętniki włościanina od pańszczyzny do dni dzisiejszych. Wyd. II. Kraków 1929.

[2]) Ferdynand Karaś, Przez ciernie żywota. Przeżycia osobiste i wspomnienia od lat najmłodszych aż po wybuch wielkiej wojny 1914. Częstochowa 1925.

[3]) Franciszek Magryś, Żywot chłopa-działacza. Lwów, 1932.

чим піднесенням свойого села. Застав на вступі своєї праці темноту і піянство, курні хати, тяжкі передновки, лиху господарку, примітивні знаряддя до управи ріллі, забобонну медицину і ветеринарію, жидівсьу лихву, навіть писарку в руках жида, бо в селі навіть війт був неписьменний. Все це, переплітане цікавими епізодами з тодішнього побуту, змальоване у перших двох розділах споминів.

В двайцять восмім році життя стає автор громадським писарем і тут починається його всестороння діяльність. Боротьба з піянством і з жидівським визиском стає його головним кличем. Першим його кроком по обняттю писарки є перенесення громадської канцелярії і громадських зібрань з коршми до окремого будинку. А далі пересуваються перед нашими очима етапи його успішної праці: громадська, а потім державна школа, рільничий кружок, каса райфайзена, частинна парцеляція двірських ґрунтів, поправа рільної господарки, прогнання жидівських склепів зі села, будова церкви і Надорнього Дому, молочарня жіночий кружок і цілий ряд інших установ, а все це добуване великим трудом, мозольною працею. Вислід: піднесення села на рівень правдиво-культурної та богатої оселі, до якої кожному мешканцеві приємно признатися.

Мають ці його спомини і поважні браки. Головним браком є „еґоцетризм" автора, завдяки котрому майже не бачимо других осіб, помічників чи противників. Тимчасом як-раз характеристика діяльніших осіб, їх поглядів і настроїв села булаби для нас першорядної ваги. Шкода також, що немає докладнішого опису процесу повстання самих установ і сільських підприємств та представлення зовнішніх впливів на село. За те підносить вартість книжки друга її частина, де містяться вибрані поезії, статті, громадські протоколи, звідомлення і листи автора, що дають змогу не тільки пізнати погляди і настрої автора, але виловити з них богато конкретних обсервацій і цінних фактів. Деякі його статті, головно проти піянства і визиску жидів, та в економічних справах ще й нині гідні уваги. Викликують вони цікаві рефлексії в звязку з метаморфозою „протиалькогольної" акції теперішніх урядових кругів і пол. суспільности в Галичині.

Між статтями є стаття затитулована: „Streiki rolne czyli **hakatyzm** ruski". Чи добре зробив редактор, д-р Інґльот, що її передрукував, це його річ. В кожному разі відсвіжено яркий приклад, як ставиться польський патріотичний с е л я н и н до боротьби з визиском селянина, коли цю боротьбу веде український селянин. Сам факт визиску він вповні признає і, якщо ходить про жидів, він сам веде з ними боротьбу, та оборона перед визиском двора, це для нього „рускі ґакатизм" і виступ проти „польскосьці".

Книжка варта щоб її з увагою прочитати; богато можна з неї скористати і навчитися. Низька ціна робить її доступною не лиш для інтеліґенції, але й для селянина. А добре булоб, колиб і в нас найшлися наслідники.

Р. З.

Справа, яку треба припильнувати.

Т-во „Сільський Господар" розіслало на днях 3.500 **„Квестіонарів про положення нашого села 1931 р."**. Метою квестіонарів є обслідувати, як в дійсности представляється нинішний стан українського села, **щоби ми могли з фактами і числами в руках говорити про цю справу.** Адресати, яким вислано квестіонарі, виконають **преважне громадське діло,** коли завдадуть собі дещо труду, щоби їх виповнити. Почин „Сільського Господаря" треба горячо привитати. Але успіх його залежить тільки від енерґії людей на місцях.

Читачів Кооп. Респ. просимо цею дорогою — заінтересуватися особисто справою і бути тими, які **допоможуть активно згаданому ділу,** щоби воно не скінчилося на розісланні квестіонаря! **Редакція „К. Р."**

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня Вид. С-ки „Діло", Львів, Ринок ч. 10.